

شورای عالی حوزه‌های علمیه
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی

برنامه جامع تهذیبی و تربیتی

حوزه‌های علمیه

مقام معظم رهبری علیه السلام:

حوزه‌های علمیه که خاستگاه علمای ربّانی و مرکز تفقّه در دین و تدبیر در امور مسلمین است، لازم است با درک زمان و توجه به شأن و توقّعی که از آنان در حلّ مشکلات علمی و فکری جوامع و پاسخگویی به اقبال مردم و هدایت آن‌ها و پرورش و تأمین معلمان و مبلغان و دانشمندان و اساتید و نویسندگان و ائمه جمعه و جماعت و نظریه‌پردازان و جامعه‌شناسان اسلامی وجود دارد، متحوّل شده و به رفع نواقص و مشکلات پرداخته و برای این امور مهمّ خود راهپایا سازند. و این جز با اهتمام علمای اعلام و فقهای عظام علیهم السلام و مشارکت دل‌سوزانه‌ی همه‌ی متصدیان امور و با استعانت از خدای متعال ممکن نیست.

برنامه جامع تهذیبی و تربیتی
حوزه‌های علمیه

تدوین: معاونت تهذیب و تربیت حوزه‌های علمیه
آماده‌سازی و چاپ: اندیشکده دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی
مدیریت اجرایی: محمد وکیلی
ویرایش: حمیدرضا تیموری
طراحی و صفحه‌آرایی: محمود هدایی

صندوق پستی: ۳۴۳۳ - ۳۷۱۸۵

شماره تماس: ۳۳۱۳۳۲۶۱ - ۰۲۵

آدرس: قم - جمکران - بلوار انتظار - مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی - مدیریت اندیشکده

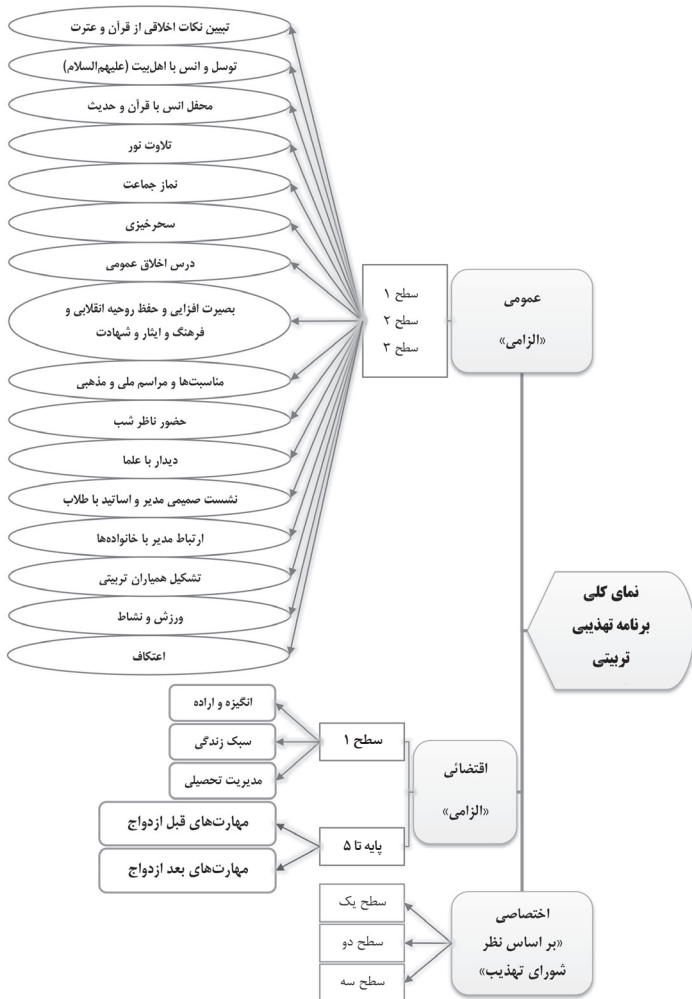
برنامه جامع تهذیبی و تربیتی حوزه‌های علمیه

معاونت تهذیب و تربیت حوزه‌های علمیه

ویرایش چهارم

۱۳۹۹ - ۱۴۰۰

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
ارکان اجرایی برنامه تهذیبی، تربیتی.....	۱۳
شورای تهذیب.....	۱۴
مدیر.....	۱۶
معاون تهذیب.....	۱۷
مشاور.....	۱۷
استاد.....	۱۷
برنامه تهذیبی، تربیتی.....	۲۱
برنامه عمومی «الزامی».....	۲۲
برنامه عمومی.....	۲۳
تبیین نکات اخلاقی از قرآن و عترت.....	۲۳
توسل و انس با اهل بیت (ع).....	۲۴
محفل انس با قرآن و حدیث.....	۲۵
تلاوت نور.....	۲۹
نماز جماعت.....	۳۰
سحرخیزی.....	۳۳
درس اخلاق عمومی.....	۳۴
بصیرت‌افزایی و حفظ روحیه انقلابی.....	۳۷
مناسبت‌ها و مراسم ملی و مذهبی.....	۳۸
حضور ناظر شب.....	۳۹
دیدار با علما.....	۳۹
نشست صمیمی مدیر و اساتید با طلاب.....	۴۰
ارتباط مدیر با خانواده‌ها.....	۴۰
تشکیل همیاران تربیتی.....	۴۱

- ورزش و نشاط ۴۲
- راهیان ملکوت ۴۸
- قبل از اعتکاف ۵۰
- حین اعتکاف ۵۲
- پس از اعتکاف ۵۶
- نمای کلی برنامه‌های اقتضایی ۵۷
- برنامه اقتضایی ۵۸
- جدول (۱): موضوعات اقتضایی ۶۱
- جدول (۲): الگوی موضوعات اقتضائی (اولویت دوم) ۶۲
- برنامه اختصاصی ۶۳
- گام‌های اجرایی برنامه تهذیبی، تربیتی ۹۶
- گام اول: تبیین و توجیه برنامه ۹۶
- گام دوم: اجرای برنامه ۹۶
- گام سوم: ارزیابی و بازخوردگیری ۹۷

پیش‌گفتار

سرعت تحولات دنیای معاصر، به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، چنان شتاب گرفته که نوسازی و به‌روزرسانی تمام نهادهای از جمله نهادهای دینی و فرهنگی اجتناب‌ناپذیر است. ازاین‌رو با توجه به نقش و جایگاه بی‌بدیل حوزه‌های علمیه در نظام اسلامی و انتظاراتی که از این نهاد مقدس وجود دارد، مدیریت حوزه‌های علمیه فرایندهای تدوین، اصلاح، ارتقا و روزآمدسازی اسناد، مأموریت‌ها، سیاست‌ها، برنامه‌ها، نظام‌نامه‌ها و ساختارهای خود را به‌ویژه در دوره مدیریت حضرت آیت‌الله اعرافی، در اولویت قرار داده است تا بتواند ضمن تحقق این مطالبات و انتظارات، زمینه حضور بیش‌ازپیش حوزه‌های علمیه در میدان علم و عمل و ایفای نقش مثبت در حل مشکلات و معضلات ملی و فراملی را فراهم آورد. دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی، در راستای تحقق این اولویت، ضمن ارج‌نهادن به تلاش‌ها و زحمات چندین ساله‌ای که برای تهیه این اسناد و طرح‌ها توسط معاونت‌ها، دفاتر و مراکز مختلف مدیریت حوزه‌های علمیه صورت گرفته است، نسبت به جمع‌بندی، نهایی‌سازی و چاپ آن‌ها اقدام کرده است. بی‌تردید ارائه نظرات و پیشنهادات سازنده اساتید و صاحب‌نظران حوزوی موجب ارتقای کمی و کیفی این اسناد و طرح‌ها خواهد شد. لازم به توضیح است نسخه‌های چاپ شده در این مجموعه، برابر با آخرین نسخه‌های مصوب بوده و در صورت هر تغییری، در چاپ جدید اعمال و به علاقه‌مندان عرضه خواهد شد.

مدیریت حوزه‌های علمیه
دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی
مدیریت اندیشکده
فروردین ۱۴۰۱ شمسی

مقدمه

بی‌شک مسئله تهذیب و تربیت و به تعبیر قرآن کریم تزکیه انسان، اصلی‌ترین و مهم‌ترین هدف انبیا و اولیای الهی علیهم‌السلام بوده است^۱ و همه ادیان الهی و حتی مکاتب بشری در مقام ترسیم سیمای انسان مطلوب و دستیابی به آن، دارای مبانی، اصول، اهداف، راهبردها و روش‌هایی می‌باشند که مجموعه این امور، نظام تربیتی آن‌ها را تشکیل می‌دهد.

بررسی سیر تربیتی و اخلاقی حوزه‌های علمیه نیز نشان می‌دهد که تربیت‌مداری و اهتمام به تهذیب نفس و خودسازی، اساس و زیربنای تمامی اهداف و برنامه‌های علمی آن بوده است. گرچه در این‌جا نیز فرایند نظام‌مندی در زمینه تهذیب و تربیت طلاب وجود نداشته است، ولی به واسطه هدایت و راهنمایی اساتید و مربیان صاحب نفس و مهذب و در یک رابطه استاد و

۱. «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ»؛ (جمعه، آیه ۲). پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید: «إِنِّي بَعَثْتُ لَكُمْ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ»؛ (مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۳۸۲).

شاگردی تا حدود زیادی تهذیب و تربیت حوزه‌ها پیش می‌رفت؛ اما در حال حاضر با توجه به گسترده‌گی مدارس علمیه و فراوانی طلاب از یک سو و بروز و شیوع برخی آسیب‌ها و مشکلات اخلاقی و تربیتی در جامعه از سوی دیگر، مسلماً امروزه روش‌های سنتی گذشته برای پیشبرد اهداف و برنامه‌های تهذیبی و تربیتی حوزه کفایت نمی‌کند؛ بنابراین و با توجه به این که تهذیب و تربیت در حوزه‌ها باید روح حاکم بر تمامی برنامه‌ها و خون جاری در همه بخش‌های حوزه باشد، ضروری است به شکل منسجم‌تر و نظام‌مندتری به این امر اهتمام داشته باشیم.

برای این که حوزه علمیه بتواند رسالت اصلی خود را در خصوص تربیت طلاب فاضل، مؤمن، مهذب و انقلابی انجام دهد، باید به موازات برنامه آموزشی، برنامه‌ای نیز در بخش تهذیبی و تربیتی ارائه گردد، تا اقدامات جدی‌تر و منسجم‌تری صورت پذیرد.

بنابراین و با توجه به تأکیدهای مکرر مقام معظم رهبری دام‌عزله مبنی بر لزوم تدوین نظام جامع پرورشی و اخلاقی حوزه و نیز مصوبه جلسه شماره ۷۳ در تاریخ ۱۳۹۲/۳/۲۶ شورای عالی حوزه‌های علمیه و ابلاغیه طرح تفصیلی پیشنهادی نظام‌نامه تهذیبی در ۱۳۹۲/۴/۱۸ از سوی مدیر محترم وقت حوزه‌های علمیه، معاونت تهذیب و تربیت با هدف تهیه «نقشه راه

جامع فعالیت‌های تهذیبی و تربیتی حوزه‌های علمیه»
اقدام به تدوین نظام جامع تهذیبی و تربیتی حوزه‌های
علمیه کرد.

برای تدوین نظام‌نامه تهذیبی حوزه، علاوه بر
جمع‌آوری، مطالعه و بررسی پیشینه کار و مطالعات
و پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه^۱ (از جمله
نظام‌نامه‌ها و برنامه‌های تربیتی مراکز و نهادهای
مختلف)^۲، سعی شد تا حد امکان از ظرفیت کارشناسی
مشاوران، اساتید و متخصصان تعلیم و تربیت حوزه‌های
علمیه استفاده شود؛ برای این منظور، فعالیت‌ها و
برنامه‌های تهذیبی و تربیتی بیش از شصت مدرسه علمیه
از ده استان کشور مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت و از
دیدگاه‌های تربیتی و تهذیبی حدود دویست نفر (اعم از
بزرگان حوزه، مدیران مدارس، اساتید اخلاق، مشاوران،
معاونان تهذیب و سایر کارشناسان مباحث اخلاقی و
تربیتی) به صورت مصاحبه حضوری یا مکتوب کمک
گرفته شد.

۱. با هدف استفاده از تجارب مفید سیره سلف صالح و یافته‌های جدید
در عرصه تهذیب و تربیت.

۲. از جمله: «نظام‌نامه تربیتی جامعه المصطفی العالمیه»، «طرح تربیتی
سفیران هدایت»، «برنامه جامع تربیتی - آموزشی مدرسه نمونه علمیه
بنیان مرصوص»، «طراحی الگوی مدرسه علمیه مطلوب» شورای
مدیریت حوزه علمیه خراسان، «نظام تربیتی بسیجیان»، «منشور
تربیتی نسل جوان»، «سند ملی آموزش و پرورش»، «منشور توسعه
فرهنگ قرآنی»، طرح تربیتی مدرسه رشد قم و امام مهدی مشهد،
حضرت ولی عصر علیه السلام بناب و...»

گفتنی است پیش‌تر (سال ۱۳۹۲) آسیب‌شناسی اخلاقی و تربیتی حوزه‌های علمیه کشور (به صورت علمی و پژوهش‌میدانی) انجام شده بود و نسبت به وضعیت اخلاقی و تهذیبی طلاب مدارس که از پیش‌نیازهای تدوین نظام‌نامه بود، آگاهی و اشراف لازم را به دست آوردیم.

◀ با توجه به آنچه بیان شد، نظام‌نامه تهذیبی و تربیتی حوزه در پنج فصل به شرح ذیل تدوین شد:

فصل اول: کلیات پژوهش (بیان مسئله، مفهوم‌شناسی،^۱

اهداف،^۲ ضرورت و پرسش‌ها و پیشینه پژوهش)؛

فصل دوم: مبانی،^۳ اصول^۴ و روش‌های تربیت^۵ در

مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام)؛

فصل سوم: اهداف تربیت در حوزه که در دو بخش

تنظیم شده است:

بخش نخست: اهداف تربیت در حوزه‌های علمیه

در دو ساحت تربیت اخلاقی - عبادی و تربیت خانوادگی

(مهارت‌های زندگی)؛

بخش دوم: ترسیم سیمای آرمانی طلبه؛

۱. به پیوست شماره یک رجوع شود.

۲. ناظر به سند چشم‌انداز تهذیبی حوزه‌های علمیه، مصوب شورای عالی حوزه. (پیوست شماره دو)

۳. مبانی معرفت‌شناختی، هستی‌شناختی (الهیاتی)، انسان‌شناختی و ارزش‌شناختی. (پیوست شماره سه)

۴. به پیوست شماره چهار رجوع شود.

۵. به پیوست شماره پنج رجوع شود.

فصل چهارم: عوامل و موانع تربیت اخلاقی در
حوزه‌های علمیه (که عوامل و موانع تربیت به دو بخش
درونی و بیرونی تقسیم شده است؛ در بخش عوامل
و موانع درونی، به عوامل و موانع بینشی، گرایشی و
رفتاری و در بخش عوامل و موانع بیرونی به عوامل و
موانع الهی و معنوی، انسانی و غیرانسانی (طبیعی)
تقسیم و توضیحاتی درباره هر یک ارائه شده است).

فصل پنجم: مراحل تربیت اخلاقی در سطوح مختلف
حوزه‌های علمیه (که در آن اهداف تربیتی و تهذیبی در
دو ساحت تربیت اخلاقی- عبادی و تربیت خانوادگی
برای پایه‌های ده‌گانه حوزه مرحله‌بندی شده و روش‌ها
و راهکارهای دستیابی به این اهداف بیان شده است).
در واقع، برنامه تهذیبی و تربیتی پیش رو، بخش کاربردی
و عملیاتی این نظام‌نامه (فصل پنجم) می‌باشد.

پس از تدوین نهایی برنامه تهذیب و تربیت حوزه‌های
علمیه، معاونت تهذیب و تربیت با برگزاری جلسات
کارشناسی متعدد و هم‌فکری با مدیران، اساتید و
صاحب‌نظران، برنامه تهذیبی و تربیتی حوزه‌های علمیه
را به منظور زمینه‌سازی در اجرای نظام جامع تهذیب و
تربیت، آماده نمود.

ارکان اجرایی برنامه تهذیبی، تربیتی

با توجه به مطالعات و بررسی‌های انجام‌شده و نتایج

آسیب‌شناسی اخلاقی و تربیتی که بدان اشاره شد، مدیران و اساتید مدارس بیشترین سهم و نقش را در رشد و پیشرفت علمی و اخلاقی طلاب دارند. به همین جهت در برنامه تربیتی به طور ویژه به نقش تربیتی این دو گروه تأکید و بیشترین بار تربیتی طلاب بر دوش آن‌ها نهاده شده است؛ در واقع، مدیر مدرسه مسئول اجرای برنامه می‌باشد و معاون تهذیب مدرسه نیز به عنوان بازوی اجرایی مدیر خواهد بود. اساتید نیز در قالب شورای تهذیب و هم در کلاس‌های درسی از لحاظ تهذیبی و تربیتی نقش‌آفرین خواهند بود. در ادامه توضیح کوتاهی در اهمیت نقش تربیتی مدیر، استاد و معاون تهذیب ارائه شده است.

شورای تهذیب

شورای تهذیب، یک هسته فکری برای برنامه‌ریزی، هدایت، نظارت و حمایت از امور تهذیبی و تربیتی مدرسه علمیه است که تحت نظارت مدیر فعالیت می‌کند.

اعضای شورا

شورا متشکل از مدیر مدرسه علمیه (رئیس شورا)، معاون تهذیب (دبیر شورا)، مشاور مدرسه، دو یا سه نفر از اساتید مؤثر مدرسه می‌باشد.

وظایف شورا

وظایف این شورا عبارت است از:

۱. آسیب‌شناسی و کشف خلأهای تهذیبی و تربیتی در مدرسه؛

۲. نیازسنجی، رصد و اولویت‌گذاری مسائل و موضوعات تهذیبی و تربیتی؛

۳. سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای عملیاتی‌سازی مناسب طرح‌های تهذیبی و تربیتی ابلاغی از ستاد؛

۴. جریان‌سازی و گفتمان‌سازی امور تهذیبی و تربیتی ارسالی از ستاد در مدرسه علمیه؛

۵. تلاش، تدبیر و طراحی برای رفع مشکلات و بهبود وضعیت تربیتی - تهذیبی و خلاقیت در ارائه ایده‌های کارآمد به تناسب زیست‌بوم و فرهنگ منطقه و ویژگی‌های مدرسه (قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها)؛

۶. برنامه‌ریزی و تلاش حداکثری برای عملیاتی‌سازی برنامه عمومی، اقتضایی و اختصاصی؛

۷. ایجاد ارتباطات مؤثر با عناصر تأثیرگذار مدرسه (اساتید، مشاور، مربی تربیتی و...) درباره امور تهذیبی و تربیتی؛

۸. کشف نیروهای مستعد و پرورش آن‌ها در عرصه اخلاق و تربیت؛

۹. ساختارسازی، سازماندهی نیروها، ایجاد هماهنگی و واسطاری امور در قالب کار تشکیلاتی؛

۱۰. فعال‌سازی و تقویت ظرفیت‌های تهذیبی و تربیتی مدرسه؛

۱۱. حمایت، پشتیبانی، نظارت و ارزیابی طرح‌ها و

پیشنهاد‌های تهذیبی و تربیتی مدرسه؛

۱۲. ارزیابی تهذیبی و تربیتی طلاب و رسیدگی ویژه و مستمر

نسبت به طلاب خاص.

تبصره: کلیه طرح‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های تهذیبی و

تربیتی مدرسه باید با اطلاع، تأیید و اشراف ستاد میانی و

مرکزی اجرا شوند.

مدیر

با عنایت به این که مدیر یکی از ارکان مهم و مؤثر

در مدرسه می‌باشد و از بین اساتید متخلق^۱ و تأثیرگذار

انتخاب می‌گردد، مهم‌ترین مسئولیت او تعلیم و تربیت

تمامی طلاب می‌باشد؛ به عبارت دیگر، مدیر نقش

تربیتی مستقیم و غیرمستقیم دارد. او از لحاظ مدیربودن با

زمینه‌سازی‌های مناسب در مدرسه از قبیل برنامه‌ریزی

و سازمان‌دهی درست و انگیزه‌بخشی به وسیله دعوت

از اساتید مہذب و توانمند، اهمیت‌دادن به رشد معنوی

و تشویق طلبه به سمت گرایش‌های معنوی، انجام

عبادات و نیز توجه به نیازهای عاطفی، روانی، معنوی

و اجتماعی طلبه، می‌تواند زمینه مناسب رشد اخلاقی

طلاب مدرسه را فراهم سازد و به صورت غیرمستقیم

تأثیرگذار باشد. نیز به جهت جایگاه مدیریتی و رهبری

۱. در بخش استاد، نقش تأثیرگذار تربیتی ایشان توضیح داده شده است.

که در مدرسه دارد، خواه‌ناخواه به عنوان الگوی عملی نگریسته می‌شود و طلاب از او به صورت مستقیم تأثیر می‌پذیرند.

همچنین، اولویت‌دادن مدیر به برنامه‌های اخلاقی و عبادی، سایر برنامه‌ها را تحت تأثیر قرار داده و عوامل دیگر مدرسه نیز خود را با این اولویت‌ها هماهنگ می‌سازند.^۱

معاون تهذیب

با توجه به این‌که معاون تهذیب از اساتید^۲ و از عوامل تأثیرگذار تربیتی در مدارس می‌باشد، علاوه بر مسئولیت اجرایی برنامه‌های تهذیبی و تربیتی در مدرسه، باید الگوی عملی برای طلاب نیز باشد.

مشاور

حضور مشاور قوی و صاحب‌نظر در کنار سایر اعضای شورا، از جنبه‌های مختلفی می‌تواند نقشی اساسی در اتقان، صحت و دقت تصمیم‌های اتخاذشده ایفا نماید.

استاد

استاد نیز همانند مدیر مدرسه و بلکه از جهاتی

۱. ر.ک: هادی حسین‌خانی، نقش تربیتی مدیر.

۲. در بخش استاد، نقش تأثیرگذار تربیتی ایشان توضیح داده شده است.

بیشتر از وی در تربیت و تهذیب طلاب مؤثر است؛ چراکه بیشترین ارتباط را با طلبه دارد و ماندگارترین اثر را در ذهن و دل طلبه بر جای می‌گذارد. نقش استاد در شکل‌دهی به اندیشه و انگیزه و رفتار طلبه بی‌همتاست و بیشترین رسیدگی در حق طلبه نیز از استاد انتظار می‌رود. این ویژگی مرهون عوامل زیر است:

نخست: بستر تربیت و تحول انسان، ارتباط است و فرصت استاد برای ارتباط با طلبه از همه بیشتر است. استاد روزانه با طلبه مرتبط است و فرصت تأثیرگذاری طولانی در اختیار دارد. می‌تواند در این فرصت حرف بزند، عاطفه بورزد، برانگیزد، راهنمایی کند، هشدار دهد، بشکند، بسازد و برافروزد.

دوم: طلبه در مقابل مقام علمی استاد به طور طبیعی کرنش می‌کند و مسحور و مرعوب جلوه‌گری علمی او می‌گردد. طلبه، کوچکی خود را در مقابل استاد به علم حضوری درمی‌یابد و گارد دفاعی خود را در برابر عظمت او می‌گشاید. گویا این اعتبار علمی خودبه‌خود به شخصیت استاد نیز سرایت می‌کند و به اعتبار شخصیتی تبدیل می‌گردد و اعتماد می‌آفریند؛ اعتمادی که بزرگ‌ترین سرمایه در اثرگذاری تربیتی است.

سوم: استاد برخلاف مدیر، معاون آموزش، معاون تهذیب، کادر اجرایی و حتی استاد اخلاق مدرسه با گروه محدودتر و جمعیت کمتری روبه‌روست و مشکلات آنان

را از نمای نزدیک می‌بیند و با سرعت و دقت بیشتری درمی‌یابد و امکان شناخت استعدادها و قوّت و ضعف طلبه را بیش از همه و پیش از همه دارد.

چهارم: انس و صمیمیت استاد در ارتباط طولانی با طلبه روز به روز بیشتر می‌شود و زمینه اثرگذاری و نقش‌آفرینی او هموارتر می‌گردد. همین انس و صمیمیت است که طلبه را به درد دل با استاد و بیان مسائل فردی خود تشویق می‌کند و از او اُذُن خَیَر و سنگ صبوری برای مشکلات طلبه پدید می‌آورد.

تأثیر استاد در طلبه قطعی است؛ استاد حتی اگر نداند و نخواهد، رنگ شخصیت خود را به طلبه انتقال می‌دهد و ناهشیار بر او اثری می‌افکند. این فرایند ناخودآگاه را باید شناخت و مدیریت کرد و از ظرفیت آن به نفع تربیت بهره گرفت؛ تربیتی پنهان و نامرئی فراتر از آموزه‌ها و ارتباطات کلاسیک که می‌توان بهینه‌اش ساخت و به کارش گرفت.

البته توجه به این نکته ضروری است که درجه اثرگذاری استاد و اثرپذیری طلبه از استاد به عوامل گوناگونی بستگی دارد؛ بنابراین تأثیر همه اساتید مانند هم نیست همان‌گونه که تأثیر یک استاد در همه شاگردان مشابه نیست.

نکته‌ی بعدی این‌که در شرایط فعلی و با توجه به انتظارات و مطالبه‌های فراوانی که از طلبه معاصر

وجود دارد، استاد با اکتفا به تدریس معمولی و بدون دغدغه‌مندی‌ها و دلسوزی‌های لازم نمی‌تواند نقش مؤثری در تعلیم و تربیت شاگردان داشته باشد، بلکه نیازمند حرکتی جهادی و همتی بسیار بلند است تا بتواند نقش‌آفرین باشد.^۱

راهکارهای ترغیب اساتید به نقش‌آفرینی تربیتی توسط شورای تهذیب

۱. برگزاری جلسات مستمر توجیهی با اساتید؛^۲
۲. ترغیب اساتید برای شرکت در دوره‌ها و کارگاه‌های دانش‌افزایی و مهارت‌افزایی تهذیبی و تربیتی؛
۳. ایجاد زمینه ارتباط اساتید با طلاب و فراهم آوردن امکان سرکشی به حجره‌ها؛^۳
۴. فراهم آوردن امکان اسکان اساتید دارای صلاحیت الگودهی در حجره‌های مدرسه و تشویق آنان به این امر؛
۵. دعوت از اساتید برای شرکت در اردوها، برنامه‌های

۱. ر.ک: هادی حسین‌خانی، نقش تربیتی مدیر.
۲. نشست تربیتی مدیر یا معاون تهذیب با اساتید مدارس علمیه، اگر به صورت منظم (حدود دو هفته یک‌بار) برگزار شود و میان کثرت مشاغل طرفین فراموش نگردد، اولاً انگیزه و توجه اساتید را برای ارتباط‌های تربیتی و رسیدگی به طلاب به طور مستمر تقویت می‌کند؛ ثانیاً موجب تبادل تجارب و اطلاعات می‌گردد؛ ثالثاً مشکلات میان راه را حل می‌کند؛ رابعاً شناخت مؤثری از طلاب به معاونت تهذیب منتقل می‌سازد. هم‌چنین در این هم‌فکری‌ها به صورت جمعی نسبت به مسائل اخلاقی معنوی طلاب چاره‌اندیشی می‌شود. می‌توان اساتید را براساس ماده درسی یا پایه تدریس طبقه‌بندی و جلسه‌ها را تفکیک کرد.

۳. برخی از اساتید، توان یا انگیزه لازم برای پیش قدم‌شدن در این زمینه را ندارند؛ ولی اگر شرایط فراهم باشد، از آن استقبال می‌کنند.

تفریحی، زیارتی، سیاحتی و فعالیت‌های تهذیبی طلاب
مدرسه؛

۶. ملاحظه ویژگی‌های تهذیبی اساتید در تقدیر از آنان در روز
معلم؛

۷. نظارت مستمر بر ارتباطات تربیتی اساتید و ارائه پیشنهادها
و تذکرها؛ لازم به آن‌ها؛

۸. شناسایی و تشویق اساتید تأثیرگذار تربیتی و بازگویی
اقدام‌های تربیتی آنان جهت الگوسازی برای دیگران؛

۹. برگزاری جلسات انجمن اولیا و مربیان با حضور اساتید،
جهت ایجاد دغدغه‌های تهذیبی و تربیتی برای اولیا؛

۱۰. فضاسازی و نصب احادیث و پیام‌های اخلاقی با
محتوای احساس مسئولیت نسبت به طلبه در اتاق اساتید
مدرسه.

برنامه تهذیبی، تربیتی

◀ این برنامه در سه بخش تنظیم شده است:

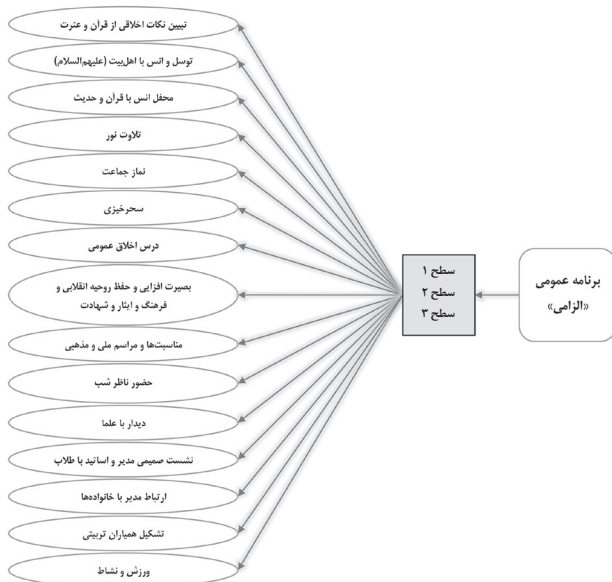
۱. برنامه‌های عمومی؛

۲. برنامه‌های اختصاصی؛

۳. برنامه‌های اختصاصی.

برنامه عمومی «الزامی»

برنامه عمومی

ویژگی اصلی برنامه‌های عمومی لازم‌الاجرا بودن آن‌ها در طول سال و فراگیر بودن‌شان برای تمامی پایه‌های تحصیلی (پایه ۱ تا ۱۰) است. هدف از گنجاندن این بخش تأکید بیشتر بر اهمیت تربیتی آن‌ها و اهتمام بر استمرار و حُسن اجرای این برنامه‌ها در همه مدارس است.

با عنایت به این که برنامه‌های عمومی از اهمیت تربیتی بالایی برخوردار است و مدیران تربیت‌محور با اجرای این برنامه‌ها شاهد تغییر و تحول جدی در متربیان خواهند بود، از این رو بر همه مدیران محترم لازم است در اجرای آن اهتمام ویژه داشته باشند و از ظرفیت شورای تهذیب در اجرایی کردن تمام برنامه‌های عمومی برای تمام سطوح کمال استفاده را داشته باشند.

تبیین نکات اخلاقی از قرآن و عترت

برای هر سال تحصیلی (سی هفته)، آیات و روایاتی از سوی ستاد آماده شده که باید از سوی اساتید در ابتدا یا انتهای کلاس‌های درسی به مدت حداکثر پنج دقیقه تبیین گردد. این برنامه در ابتدای هر هفته در اختیار چند تن از اساتید منتخب اخلاقی در پایه‌های مختلف تحصیلی قرار می‌گیرد و از ایشان خواسته می‌شود برای

تبیین موضوعات هفته تا پایان نیمسال همکاری نماید.^۱

توسل و انس با اهل بیت علیهم‌السلام

با هدف برنامه‌ریزی جهت انس هر چه بیشتر طلاب با حضرات معصومین علیهم‌السلام، ضروری است طلاب تحت نظارت شورای تهذیب با تشکیل جلسات انس با اهل بیت علیهم‌السلام و هیئت مذهبی و نام‌گذاری آن به اسمای مبارک یکی از حضرات معصومین علیهم‌السلام فضای لازم را برای تقویت ارتباط و توسل به این ذوات مقدسه مطابق برنامه زیر فراهم نمایند:

الف) هیئت طلاب خوابگاهی:

۱. انتخاب سه الی پنج نفر از طلاب خوابگاهی و علاقه‌مند به همکاری در هیئت مدرسه توسط شورای تهذیب به عنوان هیئت امناء؛
۲. تعیین یک نفر به عنوان مسئول هیئت (منتخب اعضای هیئت امناء)؛
۳. برنامه‌ریزی جهت برگزاری مراسم هیئت حداکثر هفته‌ای یک بار؛
۴. برنامه‌ریزی برای سخنرانی هیئت؛
۵. مدت زمان برگزاری کمتر از هفتاد دقیقه؛
۶. لزوم مراعات برنامه‌های آموزشی و ساعت خاموشی و آیین‌نامه‌های مدرسه در انتخاب زمان برگزاری هیئت؛
۷. لزوم رعایت شئونات حوزوی، سیاسی، اجتماعی و

۱. متن آیات و روایات در پیوست شماره هفت آورده شده است.

دغدغه‌های مقام معظم رهبری در اجرای برنامه‌های هیئت؛
۸. محور سخنرانی‌ها و مداحی‌ها پیرامون موضوعات طرح
تربیتی همان سال باشد.

ب) هیئت طلاب متأهل مدرسه:

۱. انتخاب سه الی پنج نفر از طلاب معیل و علاقمند به
همکاری در هیئت مذهبی مدرسه توسط مدیر محترم به
عنوان هیئت امناء؛
 ۲. تعیین یک نفر به عنوان مسئول هیئت (منتخب اعضای
هیئت امناء)؛
 ۳. به غیر از شرایط و تذکراتی که در تشکیل هیئت خوابگاهی
ذکر شد، رعایت نکات زیر در هیئت متأهلین الزامی است:
- لزوم پرهیز از اختلاط خانم‌ها و آقایان؛
 - لزوم پرهیز از تشریفات در پذیرایی؛
 - تشکیل جلسات به صورت گردشی در منازل طلاب؛
 - توجه جدی به رعایت حقوق همسایگان؛
 - محتوای مطالب ارائه شده حتی المقدور پیرامون مباحث
مرتبط با خانواده مانند تربیت فرزند، اخلاق در خانه و ...
باشد.

محفل انس با قرآن و حدیث

جهت گسترش فرهنگ قرآنی مورد تأکید مقام
معظم رهبری علیه السلام و چشم‌انداز قرآنی حوزه‌های علمیه

و ضرورت ارتقای نظام‌مند معرفت و مهارت‌های قرآنی و حدیثی طلاب علوم دینی، دستورالعمل برگزاری جلسات هفتگی قرائت و حدیث به شرح ذیل ارائه شده است.

الف) اهداف:

۱. ارتقای سطح آگاهی‌ها و مهارت‌های قرآنی و حدیثی طلاب؛

۲. تداوم آموزش قرآن کریم؛

۳. گسترش فرهنگ قرآنی و حدیثی.

ب) جامعه هدف:

طلاب علوم دینی مدارس علمیه سراسر کشور.

ج) شیوه اجرا و برنامه‌های پیشنهادی:

۱. اجرای جلسات، یک جلسه در هفته ترجیحاً بعد از فریضه

مغرب و عشا، به مدت حداکثر دو ساعت می‌باشد؛

۲. مناسب است ابتدای جلسات، با تلاوت قرآن یکی از

طلاب قاری مدرسه به مدت ده دقیقه آغاز شود؛

۳. آیات منتخب در طول جلسه، توسط همه طلاب

شرکت‌کننده قرائت‌شده و استاد محترم تذکرات لازم را در

زمینه روخوانی و روان‌خوانی اعمال می‌کند؛

۴. استاد محترم در هر جلسه، با توجه به پرونده قرآنی

طلاب مدرسه و سطح قرآنی آنان، مباحثی از روخوانی

و روان‌خوانی و سپس تجوید را به صورت منظم و منطقی

انتخاب و به مدت حداکثر پانزده دقیقه مطرح می‌نماید؛

۵. بیان نکات تفسیری، اعتقادی، اخلاقی و ... از آیات و

روایات منتخب هفته توسط استاد یا اساتید مدعو یا یکی از طلاب مدرسه به مدت حداکثر پانزده دقیقه مورد تأکید است (با توجه به تجربیات گذشته، سخنرانی، منبر، درس اخلاق و بیان نکات و موارد غیرمرتبط با موضوع و آیات قرائت شده در جلسه، در این برنامه جایگاهی نداشته و بهتر است به سایر برنامه‌ها واگذار شود)؛

۶. چنانچه در میان طلاب یا اساتید مدرسه یا سطح شهر، قاریان یا حافظان متخلق و ممتاز (قرآنی و حدیثی) وجود داشته که دارای توانمندی اجرایی خوب و اثرگذار باشند، می‌توان از آن‌ها در اجرای تلاوت یا حفظ در میان جلسه به مدت حداکثر پانزده دقیقه بهره گرفت؛

۷. برگزاری مسابقه قرآنی و حدیثی حضوری یا غیرحضوری (از مباحث جلسات) بلامانع است؛

۸. تقدیر از طلابی که بیش‌ترین پیشرفت قرآنی و حدیثی را در طول سال تحصیلی داشتند، بسیار مناسب است (نه صرفاً طلابی که بهتر از دیگران بوده و یا هستند و دارای پیشرفت آن‌چنانی نبوده‌اند)؛

۹. چنانچه مدرسه‌ای برنامه قرآنی و حدیثی ابتکاری و مفید، غیر از برنامه‌های مذکور در نظر داشته باشد، می‌تواند آن را اجرا و به معاونت تهذیب و تربیت اعلام نماید و حسب مورد از بسته‌های تشویقی برخوردار شود.

(د) برنامه‌های آموزشی جلسات هفتگی

به منظور ارتقای سطح آموخته‌های قرآنی طلاب،

برنامه‌های آموزشی جلسات هفتگی قرآنی بدین شرح ارائه می‌شود:

۱. روخوانی، روان‌خوانی و فصیح‌خوانی

هدف: ایجاد زمینه‌های انس با قرآن، مهارت لازم در خواندن کلمات قرآن و فراهم کردن مقدمات لازم برای آموزش‌های تخصصی در سطوح روان‌خوانی و فصیح‌خوانی و آشنایی با تجوید نماز و تصحیح قرائت آنان.

- منبع: کتاب آموزش قرائت قرآن (۱)؛ تألیف استاد علی قاسمی.

تذکر: گذراندن این دوره برای تمامی طلابی که در این سطح به آموزش و تمرین نیاز دارند، الزامی است.

۲. زیباخوانی قرآن کریم

هدف: آشنایی فراگیران با مخارج حروف، صفات ذاتی و عارضی آن‌ها، ایجاد زمینه‌های کسب مهارت در تجوید عملی، آشنایی با احکام وقف و ابتداء.

- منبع: کتاب آموزش قرائت قرآن (۲)؛ تألیف استاد علی قاسمی.

۳. قرائت (صوت و لحن)

هدف: آشنایی مقدماتی با مقامات موسیقایی عرب، ایجاد زمینه‌های کسب مهارت در قرائت ترتیل و تحقیق. تذکر: این مبحث در صورتی بیان می‌شود که سطح قرآنی طلاب مدرسه، بالاتر از سطح زیباخوانی باشد.

۴. ترجمه و بیان تفسیر: تفسیر موضوعی آیات منتخب جلسات

هدف: آشنایی و فهم واژه‌های قرآن کریم، آشنایی با شأن نزول آیات، آشنایی با نکات تفسیری مهم، توانایی فهمیدن پیام آیات قرآن در سایه استمرار قرائت و انس با قرآن.

۵. اجرای حفظ یا تلاوت:

هدف: انگیزه‌سازی حفظ و تلاوت قرآن در میان طلاب، آشنایی با شیوه‌های حفظ و مرور قرآن، آشنایی با شیوه‌های یادگیری تلاوت قرآن.

تلاوت نور

«افْرُؤْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ...»^۱

به اندازه‌ای که برای شما ممکن است از قرآن تلاوت کنید.

امام صادق (علیه السلام) فرمودند:

«مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَهُوَ شَابٌّ مُؤْمِنٌ اخْتَلَطَ الْقُرْآنُ بِلَحْمِهِ وَ

دَمِهِ وَجَعَلَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَكَانَ

الْقُرْآنُ حَبِيزًا عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^۲

هر جوان مؤمنی که در جوانی قرآن تلاوت کند، قرآن با گوشت و خونس و خداوند عزوجل او را با فرشتگان بزرگوار و نیک قرار می‌دهد و قرآن نگهبان او در روز قیامت، خواهد بود.

۱. مزمل، آیه ۲۰.

۲. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۰۳.

«الْقُرْآنَ عَهْدُ اللَّهِ إِلَى خَلْقِهِ فَقَدْ يَنْبَغِي لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ أَنْ
يُنْظَرَ فِي عَهْدِهِ وَأَنْ يَقْرَأَ مِنْهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمْسِينَ آيَةً»؛^۱

قرآن عهد خداوند و فرمان او است بر خلقش پس سزاوار
است برای شخص مسلمان که در این عهد و فرمان خدا نظر
افکند و روزی پنجاه آیه از آن بخواند.

برای این منظور پیشنهاد می‌شود:

۱. تلاوت روزانه قرآن توسط طلاب قاری و

خوش‌لحن در دو وعده بعد از نمازهای جماعت

صبح و عشا؛^۲

۲. تشکیل جلسه قرائت قرآن کریم با حضور استاد

تجوید هر هفته یک جلسه توسط همیاران

قرآنی؛

۳. اجرای برنامه ختم قرآن غیرحضوری با ثبت

نام طلاب و خانواده‌ها و اهدای ثواب ختم به

ساحت مقدس معصومان (علیهم‌السلام)، روح مطهر امام و

شهداء و ...

نماز جماعت

در آموزه‌های اسلامی و واجبات عبادی، نماز اولین

و مهم‌ترین وسیله تقرب به خداوند متعال است که از

جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. نماز جماعت^۳ یکی از

۱. همان، ص ۶۰۹.

۲. به جزوه تلاوت نور مراجعه شود (پیوست شماره هشت).

۳. رسول اکرم صلی الله علیه وآله: «من حافظ علی الجماعة حیثما کان»

مهم‌ترین فرصت‌های تربیتی به شمار می‌آید،^۱ لذا از این ظرفیت عظیم باید به نحو شایسته‌ای در مدرسه استفاده شود. در این رابطه چند نکته قابل ذکر است:

۱. توجه به این که اصل در نماز، جماعت است؛
۲. توجه به حکمت و آثار اخروی و دنیوی، فردی و اجتماعی و تربیتی نماز جماعت؛
۳. توجه به سیره معصومین (علیهم‌السلام) و علمای ربانی در اهتمام به جماعت؛
۴. توجه به پیامدهای زیان‌بار ترک جماعت؛
۵. اهتمام به حضور حداکثری طلاب در نمازهای جماعت؛
۶. توجه و اهتمام مدیر، کادر و اساتید به شرکت در نماز جماعت مدرسه؛
۷. پرهیز از برنامه‌ریزی آموزشی و خودداری از تشکیل جلسات در وقت نماز؛
۸. توجه به وظیفه امر به معروف در امر جماعت؛
۹. برنامه‌ریزی برای حضور طلاب مدرسه به شکل گروهی حداقل ماهی یک‌بار در نماز جماعت علمای بزرگ شهر؛
۱۰. برپانمودن نمازهای جماعت برخوردار از شرایط مطلوب

مَرْ عَلَى الصَّراطِ كَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ اللَّامِعِ فِي أَوَّلِ زَمْرَةٍ مَعَ السَّابِقِينَ «؛ کسی که محافظت و مداومت بر نماز جماعت کند هر جا که باشد، مانند برق سریع و درخشان همراه نخستین گروه بهشتیان از روی صراط می‌گذرد، (ثواب الاعمال، ص ۳۴۳).

۱. نماز جماعت، عامل نظم و انضباط و وقت‌شناسی است، روحیه فردگرایی و گوشه‌گیری، کینه‌ها و کدورت‌ها و سوء ظن‌ها را از میان می‌برد و سطح دانش و عبودیت و خضوع را در بین اهل جماعت، افزایش می‌دهد.

(دقت در انتخاب امام، شخصیت اخلاقی و قرائت وی، نظم در شروع و پایان نماز، نظافت مسجد و نمازخانه، خوش‌بوکردن فضا، فضاسازی معنوی و...).

نکاتی که در نماز جماعت مدّ نظر می‌باشد:

◀ قبل از نماز:

۱. آشناکردن طلاب با احکام نماز جماعت؛
 ۲. اهتمام جدی به تصحیح قرائت نماز طلاب؛^۱
 ۳. فضاسازی مناسب محل اقامه نماز؛
 ۴. اهتمام به طهارت و پاکیزگی مکان نماز جماعت (جاکفشی مناسب، نظافت فرش‌ها، در و دیوار و...);
 ۵. حضور به موقع در نماز؛
 ۶. ترغیب به خواندن نوافل روزانه.
- تذکر: به دلیل تنوع مضامین و تعدد تعقیبات نمازها، بهتر است هر هفته یکی از ادعیه در محل اقامه نماز نصب گردد تا به مرور زمان، طلاب تعقیبات را حفظ نمایند.

◀ حین نماز:

۱. پوشش مناسب (ترغیب طلاب به استفاده از عبا)؛
۲. تلاش برای ایجاد تمرکز حواس و حضور قلب؛
۳. برگزاری منظم نماز (نظم صف‌های جماعت، تبعیت از امام جماعت و...);

۱. لازم است در کلاس‌های آموزش روخوانی، روان‌خوانی و تجوید قرآن، به تصحیح قرائت طلاب اهتمام جدی شود. ضمن این‌که در جلسات هفتگی قرآن نیز این مسئله مورد اهتمام باشد. (به پیوست شماره نه مراجعه شود)

۴. اجرای برنامه شمیم احکام.^۱

تذکر: حتی‌الامکان بین نمازها برنامه گذاشته نشود.

◀ بعد از نماز:

۱. قرائت ادعیه و تعقیبات کوتاه؛
۲. تلاوت یک صفحه از قرآن کریم بعد از نمازهای صبح و عشاء؛^۲
۳. سخنرانی‌های کوتاه اخلاقی توسط اساتید یا طلاب؛
۴. پخش کلیپ‌های مختلف اخلاقی و بصیرتی (گاهی).

سحرخیزی

«وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّخْمُودًا».^۳

ما همت کنیم، طلبه را اهل نماز شب کنیم؛ این خیلی کمک می‌کند. برنامه‌ریزی کنید که از میان پنجاه هزار طلبه حوزه قم... اقل‌آسی هزارتاشان هرشب نماز شب بخوانند. اگر این شد به نظر من حوزه از جهت اخلاقی راه می‌افتد.

نظر به سیره علما و بزرگان حوزه در سفارش و اهتمام

۱. با برنامه‌ریزی قبلی از طلاب پایه‌های ششم، پنجم و چهارم به ترتیب اولویت و به طور متناوب دعوت می‌شود تا طبق موضوعات فوق به مدت ۳ تا ۵ دقیقه با حضور استاد احکام (جهت پاسخ به سؤالات احتمالی طلاب) بین نماز ظهر و عصر حداقل در سه روز از هفته بیان احکام نمایند.

۲. به طرح تلاوت نور مراجعه شود.

۳. اسراء، آیه ۷۹.

- به تهجد و سحرخیزی، نکات ذیل پیشنهاد می‌شود:
۱. پخش مناجات، قرآن یا دعا از بلندگوی مدرسه
با صدای بسیار ملایم و دل‌نشین، حدود نیم
ساعت قبل از اذان صبح به مدت پنج دقیقه؛
 ۲. تعیین گروه مسئول بیداری از بین طلاب
داوطلب تا طلاب علاقه‌مند به تهجد را بیدار
کنند؛
 ۳. اعلام ساعت خاموشی رأس ساعت ده و نیم شب
و نظارت بر حسن انجام آن؛
 ۴. سفارش طلاب به رعایت آداب قبل از خواب
(وضو، قرائت سوره واقعه، روبه قبله‌بودن، اذکار
خاص و ...).

درس اخلاق عمومی

امام جواد (علیه السلام) می‌فرماید:

الْمُؤْمِنُ يَحْتَاجُ إِلَى تَوْفِيقٍ مِنَ اللَّهِ وَوَاعِظٌ مِنْ نَفْسِهِ وَ
قَبُولٍ مِمَّنْ يَنْصَحُهُ؛^۱

مؤمن، نیازمند توفیقی است از خدا و اندرزگویی از درون خود و
پذیرش از کسی که او را نصیحت می‌کند.

بی‌تردید، حضور یک استاد مهذب و صاحب نفس
در مدارس علمیه و برگزاری جلسه‌های موعظه و اخلاق،
یکی از ضرورت‌های تربیت اخلاقی است. در گذشته‌های

۱. تحف العقول، ص ۱۱۳.

دور، بسیاری از بزرگان علم و اخلاق، حجره‌ای در مدرسه داشتند و بیشتر وقت و همت خود را صرف آموزش و تربیت طلاب می‌کردند.

با مروری بر سیره اخلاقی و معنوی حوزه‌های علمیه در طول تاریخ، آشکارا می‌بینیم هر جا تهذیب و تربیت طلاب، تحت اشراف و هدایت عالمی ربانی و انسانی کامل بوده، موفقیت‌های اخلاقی و معنوی فراوانی در پی داشته و انسان‌های وارسته بسیاری تحویل حوزه‌ها شده است. چنان‌که در دو قرن اخیر، اساتید فرزانه‌ای را می‌یابیم که با مراقبت و تدبیر، فرزندان زمان را با معیارهای کاملاً شرعی پدید آوردند.

امام خمینی ره در اهمیت وجود استاد و مربی اخلاق و لزوم تشکیل جلسه‌های درس اخلاق می‌فرمایند:

«در زمینه تهذیب و تزکیه نفس و اصلاح اخلاق، برنامه تنظیم کنید؛ استاد اخلاق برای خود معین نمایید؛ جلسه وعظ و خطابه، پند و نصیحت تشکیل دهید. خودرو نمی‌توان مهذب شد. اگر حوزه‌ها همین طور از داشتن مربی اخلاق و جلسات پند و اندرز خالی باشد، محکوم به فنا خواهد بود. چطور شد علم فقه و اصول به مدرّس نیاز دارد، درس و بحث می‌خواهد، برای هر علم و صنعتی در دنیا استاد و مدرس لازم است، کسی خودرو و خودسر در رشته‌ای متخصص نمی‌گردد، فقیه و عالم نمی‌شود، لکن علوم معنوی و اخلاقی که هدف

بعثت انبیا و از لطیف‌ترین و دقیق‌ترین علوم است، به تعلیم و تعلم نیازی ندارد و خودرو و بدون معلم حاصل می‌گردد؟ کراراً شنیده‌ام سید جلیلی معلم اخلاق و معنویات استاد فقه و اصول، مرحوم شیخ انصاری بوده است».^۱

مقام معظم رهبری دام‌ظله نیز در همین زمینه خطاب به بزرگان حوزه می‌فرمایند:

من از بزرگان حوزه خواهش می‌کنم، درس اخلاق و تهذیب را برای جوانان مستعد، روشن و نورانی - که در این حوزه فراوان هستند - جدی بگیرند.^۲

چند پیشنهاد کاربردی:

۱. استفاده بهینه از ظرفیت تربیتی اساتید اخلاق موجود در شهرستان‌ها و شهرهای همجوار؛

۲. شناسایی، جذب و به‌کارگیری اساتید آموزشی مهذب، موجّه و انقلابی در مراکز استان‌ها و شهرستان‌ها؛

۳. توجیه اساتید اخلاق اعزامی از قم نسبت به سیاست‌های تهذیبی و تربیتی و مشکلات و نیازهای اخلاقی و تربیتی مدرسه از سوی مدیر یا معاون تهذیب در بدو ورود به مدرسه؛

۴. اختصاص بهترین ساعت از شبانه‌روز و بانشاط‌ترین زمان طلاب برای برگزاری درس اخلاق در مدرسه؛

۱. امام خمینی، جهاد اکبر، ص ۲۳ و ۲۴.

۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار طلاب و روحانیون، مدرسه فیضیه، ۱۳۷۴/۰۹/۱۶.

۵. حضور مدیر و ترغیب اساتید و کادر برای شرکت در درس اخلاق؛

۶. ترغیب طلاب و ایجاد انگیزه توسط اساتید آموزشی برای حضور طلاب در درس اخلاق؛

۷. لزوم استمرار در برگزاری درس اخلاق هفتگی؛

۸. برگزاری نشست‌ها و سخنرانی‌های اخلاقی و تربیتی از سوی مدیر یا اساتید توانمند (بیان تفسیر قرآن، نهج البلاغه، صحیفه سجاده و...).

بصیرت‌افزایی و حفظ روحیه انقلابی و فرهنگ ایثار و شهادت

با توجه به این‌که انقلاب اسلامی حاصل پایداری، رشادت و خون دل خوردن‌های علمای بزرگ، شهدا و رزمندگان اسلام می‌باشد، برای صیانت از انقلاب و راه شهدا و افزایش بصیرت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی طلاب، رعایت نکات زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. تشویق طلاب به مطالعه منشور روحانیت و وصیت‌نامه

حضرت امام ره و وصیت‌نامه شهدا؛

۲. پخش کلیپ‌های بصیرتی از فرمایشات مقام معظم رهبری؛

۳. دعوت از شخصیت‌های کشوری و لشکری برای حضور در جمع طلاب و پاسخ‌گویی به سؤالات و ارائه تحلیل‌های سیاسی؛

۴. تشکیل محافل انس با خانواده‌ها و هم‌رزم‌های شهدا
برای ارتقای روحیه ایشار و فداکاری طلاب؛
۵. برگزاری مراسم شبی با شهدا و بیان سیره شهدا؛
۶. توجه ویژه به اردوهای راهیان نور و اردوهای جهادی؛
۷. ترویج و گسترش فرهنگ و گفتمان انقلابی و روحیه
بسیجی در مدرسه؛
۸. برگزاری جذاب و شورانگیز مراسم ملی برای افزایش
اطلاعات و ایجاد شور انقلابی؛
۹. پخش یک یا دو وعده اخبار تلویزیون و پخش مشروح
سخنرانی‌های مقام معظم رهبری دامه‌الرحمة.

مناسبت‌ها و مراسم ملی و مذهبی

از جمله فرصت‌ها و بسترهای بسیار مناسب برای انجام فعالیت‌های تهذیبی و تربیتی، مناسبت‌های ملی و مذهبی است. برنامه‌ها، دعا‌های وارده و اعمال خاص ماه‌های شریفی چون رجب المرجب، شعبان المعظم، رمضان المبارک، محرم الحرام و صفر، ایام فاطمیه و نیز اعیاد و وفیات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام فرصت بسیار مغتنمی برای فعالیت‌های تهذیبی و تربیتی در مدرسه است.

هفته بسیج، هفته دفاع مقدس، دهه فجر، ایام رحلت امام خمینی ره و... نیز از مناسبت‌های ملی و فرصت‌های ارزشمندی است که می‌تواند در راستای

پیشبرد اهداف تهذیبی و تربیتی به کار گرفته شوند.^۱
تصمیم‌گیری درباره چگونگی استفاده از این
ظرفیت‌ها بر عهده شورای تهذیب و تربیت مدرسه است.

حضور ناظر شب

لازم است مدیر مدرسه نظارت مستقیم یا غیرمستقیم
شبانه‌روزی نسبت به اخلاق و آداب و تربیت طلاب داشته
باشد؛ بنابراین حضور مستمر یک نفر از اساتید یا کادر
(مدیر و معاونان) در مدرسه به عنوان ناظر شب برای
نظارت بر حسن اجرای برنامه‌ها با نگاه تربیتی ضروری
می‌باشد.

اهم وظایف:

۱. نظارت بر ساعت خواب و بیداری؛
۲. رسیدگی به امور جاری مدرسه؛
۳. نظارت بر حسن اجرای برنامه‌های تربیتی مدرسه.

دیدار با علما

برای انس طلاب با علما لازم است جلساتی تشکیل
داده شود و از مواعظ و نصایح علما و بزرگان حوزه استفاده
شود. هم‌چنین پیشنهاد می‌شود:

۱. حضور در منزل علما در اعیاد و وفیات و سایر مناسبت‌ها؛
۲. شرکت در نماز جماعت و برنامه‌های خاص آن‌ها؛

۱. برای اطلاع بیشتر به پیوست شماره ده و نیز کتاب «ظرفیت‌های
تربیتی مدرسه علمیه مطلوب» مراجعه شود.

۳. دعوت از علما در مراسم و برنامه‌های ویژه مدرسه، مثل جشن عمامه‌گذاری، عید غدیر و...؛
۴. برگزاری اردوی دیدار با علمای شهرهای دیگر.

نشست صمیمی مدیر و اساتید با طلاب

برای ایجاد اعتماد بین مدیر و طلاب نیاز است نشست‌های صمیمی مدیر با طلاب صورت گیرد. برای این منظور پیشنهاد می‌شود:

۱. حضور مدیر و اساتید در حجرات، هم‌سفره‌شدن با طلاب، شرکت در اردوها و...؛
۲. برگزاری جلسه پرسش و پاسخ و مشارکت طلاب در بحث‌ها؛
۳. پیشنهاد می‌گردد این جلسات در صورت امکان با اطعام همراه باشد.

ارتباط مدیر با خانواده‌ها

با توجه به دشواری و پیچیدگی تربیت به‌ویژه تربیت اخلاقی و معنوی و این‌که مدیر یا والدین به‌تنهایی از عهده تربیت طلبه برنمی‌آیند، لازم است بین مدرسه و والدین هماهنگی و همراهی مناسب و مستمری شکل گیرد تا این امر به شایستگی محقق شود. از این‌رو، پیشنهاد می‌شود مدیر مدرسه جلسه‌ها و نشست‌هایی را با والدین طلاب (به‌ویژه طلاب پایه‌های پایین‌تر) ترتیب دهد و آنان را نسبت به مسائل طلبگی و وظایفی

که در برابر فرزند طلبه‌شان دارند، توجیه کنند؛ در مورد بایدها و نبایدهای زمان حضور فرزندشان در منزل و مراقبت‌ها و حمایت‌های مورد نیاز در ایام تعطیلی حوزه و...، نکته‌های لازم را متذکر شوند. خانواده‌ها هم اگر نکته‌ای داشته باشند، بیان و پاسخ‌های لازم را دریافت کنند. به تعبیر یکی از مدیران موفق، «فرزند مردم (در مدرسه) امانت است در دست مدیر و طلبه مدیر (در منزل) امانت است در دست والدین»، لذا باید از امانت‌های مردم مراقبت شایسته‌ای صورت بگیرد.

◀ چند پیشنهاد در این زمینه:

۱. سرکشی به خانواده‌ها به بهانه‌ها و مناسبت‌های مختلف (مثل عیادت هنگام بیماری، زیارت هنگام بازگشت والدین از سفرهای زیارتی، هنگام تلبس طلبه، جلسه افتتاحیه و اختتامیه و...) و تلاش برای حل مشکلات احتمالی آن‌ها در صورت امکان؛
۲. تشکیل انجمن اولیای مدرسه؛
۳. حضور در برنامه‌های خانوادگی طلاب؛
۴. برگزاری مراسم مذهبی با حضور خانواده‌ها حداقل یک‌بار در سال.

تشکیل همیاران تربیتی

آثار فراوان همکاری و همیاری طلاب در اداره مدرسه،

مثل ایجاد روحیه کار گروهی، آموزش شیوه‌های مدیریتی، نشاط فردی و اجتماعی در بین طلاب و در نتیجه برپایی فرهنگ تعاون و خدمت به دیگران و... بر کسی پوشیده نیست، بنابراین ایجاد مسئولیت‌های زیر جهت مشارکت طلاب در اداره امور مدرسه پیشنهاد می‌شود:

۱. مسئول بیداری طلاب در سحر؛
۲. مسئول همیاران قرآنی؛
۳. مسئول برنامه صبحگاهی و صبحانه؛
۴. مسئول امور فرهنگی در ایام اعیاد و عزاداری؛
۵. مسئول برپایی هیئت‌های عزاداری و راهپیمایی در سطح شهر؛
۶. مسئول حفظ و ارتقای فضای سبز؛
۷. مسئول نظم و نظافت کلاس‌ها؛
۸. مسئول نظم و نظافت و اداره کتابخانه؛
۹. مسئول پذیرایی از مهمانان؛
۱۰. مسئول برنامه‌های بصیرتی (پخش اخبار و...)
۱۱. مسئول هیئت طلاب خوابگاهی؛
۱۲. مسئول هیئت طلاب متأهل؛
۱۳. مسئول تهیه شام طلاب (توصیه می‌شود این گروه جهت استفاده بهینه از وقت طلاب در نظر گرفته شود).

ورزش و نشاط

الف) برنامه‌ریزی ورزشی:

در آموزه‌های اسلامی بر تقویت قوای جسمانی تأکید

و مؤمن نیرومند ستایش شده است^۱ و امیرمؤمنان علی (علیه‌السلام) نیز در دعای کمیل از خداوند متعال می‌خواهد تا جسمی نیرومند برای خدمت به دینش به او عنایت بفرماید.^۲

بنابراین، اهمیت و ضرورت ورزش و فعالیت بدنی بر کسی پوشیده نیست و امروزه یکی از نیازهای اصلی و ضروری انسان معاصر به شمار می‌آید و متولیان امر و کارشناسان تربیتی، همگی بر این امر اذعان و تأکید دارند. امام خمینی رحمته‌الله در کلام زیبایی در اهمیت ورزش چنین می‌فرمایند:

«عقل سالم، در بدن سالم است. ورزش همان‌طور که بدن را تربیت می‌کند و سالم می‌کند، عقل را هم سالم می‌کند و اگر عقل سالم باشد، تهذیب نفس هم دنبال او باید باشد».^۳

با توجه به نوع فعالیت روزانه طلاب و روحانیان که بیشتر به کار ذهنی و علمی مشغول هستند و اغلب از تحرک و فعالیت بدنی کمی برخوردار هستند، اهمیت ورزش و تفریح به‌مراتب بیشتر می‌شود. به‌ویژه در مورد طلاب مدارس

۱. مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الْقَوِي مَثَلُ التَّخْلَةِ وَ مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ كَخَامَةِ الزَّرْعِ؛ حکایت مؤمن نیرومند، چون نخل است و حکایت مؤمن ناتوان، چون ساقه کشت. (پاینده، نهج‌الفصاحه، ص ۷۱۵، ش ۲۷۱۶)

۲. يَا رَبِّ قَوِّ عَلَى خِدْمَتِكَ جَوَارِحِي؛ پروردگارا! اعضا و جوارح مرا در راه خدمت به خودت نیرومند گردان. (محدث قمی، مفاتیح الجنان، بخشی از دعای کمیل)

۳. امام خمینی، صحیفه نور، ج ۶، ص ۱۴۶.

علمیه که همه نوجوان و جوان و در سنین رشد و هیجان هستند، ورزش یکی از روش‌های سالم و مؤثر تخلیه هیجانی، تفریح و رفع کسالت و خستگی روحی و روانی و پیش‌گیری از بیماری‌ها و مشکلات جسمی به شمار می‌رود.

متأسفانه در مدارس که به این ضرورت توجه جدی نمی‌شود و طلاب تحرک کافی ندارند، شاهد بروز برخی از مشکلات جسمی و ناهنجاری‌های روحی و روانی و اخلاقی هستیم. ضعف‌های جسمانی، سردردهای عصبی، اضطراب، افسردگی، اختلالات خواب، آسیب‌های جنسی و... از این قبیل هستند.

تحصیل، تهذیب و ورزش توصیه همیشگی مقام معظم رهبری علیه‌السلام به جوانان بوده است و در فرمایشی در اهمیت ورزش برای طلاب می‌فرماید:

«طلبه باید روحیه جوانی را با همه خصوصیات جوانی حفظ کند... این جوانی، نباید به پیری تبدیل شود. اگر جوان ما ظاهراً و سناً جوان، ولی روحیتاً پیر و بی‌نشاط و بی‌حوصله و بی‌ابتکار و ناامید باشد، بسیار چیز بدی است. طلبه باید منشأ امید و شور و نشاط و تحرک باشد».^۱

◀ راهکارها و پیشنهادها:

۱. تهیه فضا، امکانات و لوازم ورزشی مورد نیاز برای مدرسه؛ مثل میز پینگ‌پنگ، زمین و تور والیبال، بسکتبال، وسایل

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مجمع نمایندگان طلاب و فضایی حوزه علمیه قم، ۱۳۶۹/۱۱/۰۴.

عمومی بدن‌سازی و... با توجه به جمعیت طلاب و فضای موجود (از طریق مرکز امور طلاب، شهرداری‌ها و...):

۲. تشویق طلاب به ورزش، به‌ویژه ورزش‌های گروهی؛

۳. اطلاع‌رسانی به طلاب درباره آثار و برکات ورزش در

تهذیب، سلامت جسمانی، بهداشت روانی و موفقیت

تحصیلی آنان (از طریق تهیه و توزیع جزوه، بروشور،

کتاب، سی‌دی و پخش فیلم و کلیپ ورزشی میان طلاب)؛

۴. برنامه‌ریزی و تدارک امکانات لازم برای کوهنوردی^۱ هفتگی

یا ماهانه طلاب (در مناطقی که دسترسی آسان به کوه ممکن

است) و برگزاری اردوهای تفریحی- ورزشی در روزهای تعطیل؛

۵. برگزاری کلاس‌های آموزشی رزمی و دفاع شخصی^۲،

برای ایجاد انگیزه، نظم و تداوم ورزش طلاب و نیز بالابردن

روحیه و آمادگی جسمی آنان؛

۶. فراهم کردن امکان دسترسی طلاب به باشگاه‌ها و سالن‌های

ورزشی بیرون از مدرسه (اگر در مدرسه، سالن ورزشی مطلوب

وجود ندارد)، البته با اعمال نظارت‌های لازم و کافی؛

۷. پخش دعاها، ذکرها، مداحی‌ها و سرودهای انقلابی و

۱. مقام معظم رهبری: کوهنوردی یعنی عروج به قله‌هایی که در کشور ما

به طور فراوان وجود دارد. کوهنوردی ورزشی است در اختیار همه؛ باید

مردم بروند ورزش کنند؛ باید مردم به ... ارتفاعات فراوانی که در اغلب نقاط

کشور وجود دارد، بروند و از این هوای پاک، از این کوهستان خدا داده،

استفاده کنند. ... بنده گاهی اوقات که ... چند قدمی از کوهستان‌های

اطراف تهران می‌روم بالا و می‌بینم هیچ‌کس نیست! غصه می‌خورم.

(بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فاتحان قله اورست، ۱۳۸۴/۰۸/۳۰)

۲. زیرنظر مربیان ماهر، باتجربه و متخلق به اخلاق اسلامی و دارای مدرک

رسمی و معتبر مربی‌گری.

حماسی مناسب با فضای ورزش برای ایجاد انگیزه معنوی
و نشاط روحی بیشتر؛

۸. تشویق طلاب متخلّی ورزشکار و ...

ب) برنامه‌ریزی تفریحی:

امام رضا علیه السلام تفریح سالم را مهم‌ترین عامل توفیق
بر انجام وظایف دینی و اجتماعی دانسته، می‌فرماید:

اجْتَهِدُوا فِي أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعَ سَاعَاتٍ:
سَاعَةً لِمُنَاجَاةِ اللَّهِ وَ سَاعَةً لِأَمْرِ الْمَعَاشِ
وَ سَاعَةً لِمُعَاشَرَةِ الْإِخْوَانِ وَ الثَّقَاتِ الَّذِينَ
يَعْرِفُونَكُمْ عُيُوبَكُمْ وَ يَخْلِصُونَ لَكُمْ فِي
الْبَاطِنِ وَ سَاعَةً تَخْلُونَ فِيهَا لِلذَّاتِكُمْ فِي
غَيْرِ مُحَرَّمٍ وَ بِهَذِهِ السَّاعَةِ تَقْدِرُونَ عَلَى الثَّلَاثَةِ
سَاعَاتٍ؛^۱

کوشش کنید اوقات روز شما چهار ساعت
باشد: ساعتی برای عبادت و مناجات با خدا،
ساعتی برای تأمین معاش، ساعتی برای
معاشرت با برادران مورد اعتماد و کسانی
که شما را به عیب‌هایتان آگاه سازند و در
باطن به شما خلوص دارند و ساعتی را هم
به تفریح‌ها و لذا ید اختصاص دهید و با این
بخش از زندگی، قادر خواهید بود آن سه
بخش دیگر را به خوبی انجام دهید.

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۳۲۱.

حضرت در این روایت شریف تأکید می‌کنند با برنامه‌ریزی و پرداختن به لذت‌های حلال و تفریح سالم است که انسان می‌تواند در سه بخش دیگر امور زندگی موفق باشد و آن‌ها را به‌خوبی انجام دهد.

با توجه به این روایات، نقش و اهمیت تربیتی تفریح سالم و حلال در زندگی انسان، به‌ویژه طلاب و روحانیان و خانواده‌های ایشان، با توجه به محدودیت‌هایی که نسبت به سایر اقشار مختلف مردم در زمینه امور تفریحی در جامعه دارند، روشن می‌شود. تلاش برای فراهم کردن و تسهیل این امور در مدارس علمیه، می‌تواند در نشاط روحی و روانی طلاب و در نتیجه رشد علمی و معنوی آنان بسیار مؤثر باشد و این مسئله، مسئولیت متولیان امر را دوچندان می‌کند.

◀ راهکارها و پیشنهادها

۱. برنامه‌ریزی منظم برای مسافرت‌های هفتگی، ماهانه، فصلی و سالیانه درون‌شهری و برون‌شهری؛
۲. برنامه‌ریزی برای حضور در طبیعت، جنگل، دریا، کویر، کوه و...؛
۳. برنامه‌ریزی برای حضور در اماکن زیارتی و سیاحتی؛
۴. فضاسازی نشاط‌انگیز محیط مدرسه؛
۵. برگزاری پُرشور، مفرّح و جذاب جشن‌های مذهبی و ملی در مدرسه؛
۶. برگزاری ورزش‌های مفرّح گروهی؛ مثل شنا، سوارکاری، تیراندازی، والیبال و...

تذکر: برای برگزاری مفرح برنامه‌ها از لوح فشرده و کتاب «شیوه اردوداری» ارسالی از ستاد، استفاده شود.

راهیان ملکوت

اعتکاف، محو خودخواهی در امواج بلند خداگرایی و خدمت به امت اسلامی است. اعتکاف، بیرون رفتن از خانه خویش و مصمم شدن بر حضور در خانه حضرت حق است. اعتکاف، گریز از لذت‌گرایی و مهار حس خودمحوری و برتری‌جویی و بازگشت از قبله دنیاگرایان به سمت و سوی قلب و قبله هستی است. خودسازی، محاسبه نفس، توبه و نیایش، نماز و تلاوت قرآن و استمداد از آستان قدس ربوبی است.

اعتکاف شرایطی را فراهم می‌کند تا انسان‌ها با توشه معنوی و اعتقادی راسخ و ایمان و امید بیشتری، به زندگی خود ادامه داده، خود را برای صحنه‌های خطر و جهاد در راه خدا آماده کنند، همیشه با یاد خدا تلاش کنند، خود را در محضر پروردگار ببینند، از نافرمانی او بپرهیزند و به سوی سعادت دنیا و آخرت گام بردارند.

الف) اهداف:

۱. ارتقای سطح معنویت و انس با پروردگار عالم؛
۲. ایجاد خلوت برای فاصله‌گرفتن از زندگی روزمره و گسترش فرهنگ محاسبه نفس؛
۳. ایجاد فرصتی برای گسترش فرهنگ عبودیت و بندگی؛

۴. غلبه رویکردهای علمی، سیاسی، اجتماعی، عرفانی و... بر بعد عبادی و تربیتی؛

۵. اعتکاف، فرصت بسیار مناسبی است تا انسانی که در پیچ و خم‌های مادی غرق شده، خود را باز یابد و به قصد بهره‌بردن از ارزش‌های معنوی از علایق مادی دست بکشد و ندای «یا ایها الانسان انک کادح الی ربک کدحاً فملاقیه» را دوباره مشق کند؛

۶. اعتکاف، فصلی است برای گریستن، برای ریزش باران رحمت، برای شستن آلودگی‌های گناه، برای پاک‌نمودن نامه اعمال، برای نورانی ساختن دل و صفابخشیدن به روح. اعتکاف، بازگشت به اصل خویشتن است؛

۷. اعتکاف در این سه روز، روحیه معنوی و توجه به ارزش‌های الهی را در همگان تقویت می‌کند. اعتکاف معجون و عصاره امهات عبادات اسلامی است؛ حضور در مسجد، روزه گرفتن (که این هر دو از ارکان اعتکاف است)، به طور طبیعی نماز، دعا و مناجات، قرائت قرآن و اذکار مقدس و افکار مبارک؛ و همه این‌ها در مسجد و بالطبع همراه با وضو و طهارت است. اعتکاف، هم حج است، هم جهاد و هم امر به معروف. محرمات و احکام اعتکاف، انسان را یاد حج می‌اندازد. شرکت در اعتکاف، ورود به عرصه جهاد با نفس است روحیه معنوی و توجه به ارزش‌های الهی را در همگان تقویت می‌کند. حضور جمعی در اعتکاف، امر به معروف و نهی از منکر است، آن

هم امر و نهی عملی، نه زبانی.

ب) جامعه هدف:

طلاب علوم دینی، مدیران، اساتید و دست‌اندرکاران
عرصه‌های تربیتی مدارس علمیه سراسر کشور.

ج) شیوه اجرا و برنامه‌های پیشنهادی:

قبل از اعتکاف

۱. تشویق و زمینه‌سازی؛
۲. فراهم کردن امکانات و فضای لازم؛
۳. تشکیل گروه همیاران خادمین اعتکاف.

حین اعتکاف

۱. استقبال معنوی از اعتکاف؛
۲. استقبال از معتکفین؛
۳. برنامه‌های رسمی اعتکاف؛
۴. مراقبت‌ها و ملاحظات.

پس از اعتکاف

- اختتامیه و امور بعد از مراسم.

قبل از اعتکاف

تبلیغات، تشویق و زمینه‌سازی

این امور حداقل یک ماه قبل از اعتکاف باید صورت
گیرد و در مرحله اجرای آن می‌توان از راه‌های جذاب حاوی
آیات، روایات، سخنان علما و بزرگان و جملات ادبی و اشعاری
در زمینه‌های زیر اقدام نمود:

۱. نصب شعارنوشته‌ها و برنوشته؛
۲. برگزاری جلسات کوتاه و جذاب برای طلاب و درس اخلاق؛
۳. تبیین شرایط و احکام اعتکاف.

فراهم کردن امکانات و فضای لازم

۱. رایزنی با هیئت امنای مسجد جامع شهر برای شرکت دسته‌جمعی طلاب در اعتکاف؛
۲. برگزاری نشست ویژه حامیان و خیرین اعتکاف؛
۳. انجام تعمیرات و کارهای عمرانی پیش از فرارسیدن زمان اعتکاف؛
۴. غبارروبی و آذین‌بندی و زیباسازی فضای مسجد؛
۵. تأمین نیازهای بهداشتی، خوراکی و ...؛
۶. تأمین دستگاه‌های صوتی و تصویری باکیفیت؛
۷. آماده‌سازی آشپزخانه و امکانات و تجهیزات مناسب و مکفی؛
۸. آماده‌سازی، تجهیز و نظیف سرویس‌های بهداشتی و حمام؛
۹. تعیین تعداد مناسبی از خادمین ویژه رسیدگی به نیازهای معتکفین خاص.

تشکیل گروه همیاران خادمین اعتکاف

از بین افراد علاقه‌مند و توانمند گروهی با هدف پیگیری

مراحل مختلف اعتکاف و پذیرایی از معتکفین، تشکیل می‌گردد:

الف) ثبت نام متقاضیان شرکت در اعتکاف؛

ب) انجام پذیرایی از معتکفین؛

ج: اجرای برنامه‌های معنوی در ایام اعتکاف.

استقبال معنوی از اعتکاف

به منظور فرهنگ‌سازی و به عبارتی استقبال معنوی از معتکفین، می‌توان از راهکارهای زیر بهره برد:

۱. آگاهی‌بخشی نسبت به آداب و احکام اعتکاف؛
۲. ارسال پیام‌های مناسب و جذاب و فضا سازی مدرسه؛
۳. مشخص نمودن و علامت‌گذاری مکان استقرار هر معتکف و مکان‌های عمومی در مسجد، از جمله بخش مطالعه، وضوخانه و حمام؛
۴. تهیه و چاپ کارت اعتکاف، ژتون غذا، نشریه روزانه، نظرسنجی و... با طراحی زیبا و جذاب.

حین اعتکاف

استقبال از معتکفین

۱. آماده‌سازی امکانات و نیروهای انسانی لازم برای معتکفینی که وارد مسجد می‌شوند.
۲. تهیه و اجرای برنامه‌های جذاب و معنوی استقبال از معتکفین توسط عوامل اجرایی اعتکاف و بدرقه توسط

خانواده‌ها و اساتید که می‌توان با این امور جذابیت را افزود:

- آذین‌بندی و طاق نصرت مقابل درب ورودی؛
- اسفند دودکردن؛
- پخش قرآن و سرودهای معنوی جذاب؛
- تزئین مسیر درب مسجد تا شبستان به وسیله شمع؛
- عبور دادن معتکفین از زیر قرآن توسط مدیر مدرسه؛
- تحویل بسته فرهنگی اعتکاف به معتکفین؛
- تعیین مکان مخصوص هر معتکف و اجرای برنامه آشنایی با اماکن، امکانات و برنامه‌های اعتکاف؛
- برگزاری مراسم معارفه بین معتکفین و مسئولین و خادمین اعتکاف و معرفی چهره‌های شاخص؛
- رسیدگی به نیازها و دغدغه‌های اولیه معتکفین؛
- برگزاری مسابقه با موضوع آشنایی با احکام اعتکاف، آداب مسجد و برخی نکات اخلاقی رعایت حقوق دیگران.

برنامه‌های رسمی اعتکاف

۱. افتتاحیه که شامل خوش‌آمدگویی، معارفه، اجرای برنامه‌های هنری- مذهبی همچون سرود، تواشیح، تشریح برنامه‌های اعتکاف و تذکرات لازم‌الاجرا، سخنرانی کوتاه و مولودی‌خوانی می‌شود؛
۲. پرسش و پاسخ دینی، به صورتی که امکان پرسش به صورت کتبی و شفاهی وجود داشته باشد و سؤال‌کننده

ناشناس بماند. هم می‌توان ساعت خاصی را به این برنامه اختصاص داد و استادی را دعوت نمود تا پاسخ دهد و هم می‌توان صندوقی تعیین نمود تا پرسش‌ها را درون آن بیندازند تا بعداً پاسخ داده شود؛

۳. طراحی و اجرای مسابقات، مانند مسابقه‌های اعتقادی، احکام، تاریخی و اخلاقی، خاطره‌نویسی، مقاله و شعر و نقاشی و طراحی؛

۴. فراهم کردن امکان انتقاد و پیشنهاد معتکف به مسئول اعتکاف به صورت کتبی و شفاهی؛

۵. عکاسی توسط عکاس ماهر از لحظه‌های خاص و عکس یادگاری و دسته‌جمعی و ارائه به معتکفین؛

۶. دعوت از سخنرانان و مداحان توانا برای اجرای مراسم؛

۷. برپایی مراسم مناجات و توسل در هنگام غروب و نیمه‌شب‌ها؛

۸. اجرای برنامه شبی با قرآن توسط قاریان ممتاز کشور؛

۹. مسابقه روزنامه دیواری ویژه نوجوانان علاقه‌مند؛

۱۰. توزیع نشریات چاپ‌شده و یا کتب امانی به معتکفین؛

۱۱. اجرای مراسم تواشیح؛

۱۲. برگزاری حلقه‌های معرفت موضوعی؛

۱۳. امکان اقامه نماز مردم در نماز جماعت معتکفین و انتقال معنویت به مردم شهر؛

۱۴. سخنرانی‌های کوتاه و بلند در موقعیت‌های مناسب؛

۱۵. مولودی‌خوانی و مرثیه‌سرایی با توجه به مناسب روز؛

۱۶. توصیه‌های چهره‌به‌چهره توسط مبلغین حاضر در

اعتکاف؛

۱۷. برگزاری برنامه‌های ویژه برای اقشار و سنین حاضر در اعتکاف، مانند برنامه بیان احکام کسب برای کارمندان و بازاریان، برنامه بیان نکات تربیتی برای افراد متأهل، بیان نکات تشویق نوجوانان به حضور در مسجد برای مادران؛

۱۸. استفاده از نواهای اسلامی، صلوات، مناجات زیبا و تلاوت‌های ماندگار قبل از اذان برای بیدارباش.

مراقبت‌ها و ملاحظات

۱. ضروری است مسئولان اعتکاف افرادی مورد اعتماد را مأمور نمایند تا به صورت نامحسوس ناظر به جریان اعتکاف باشند و شیوه برخورد با اتفاقات از قبل تعریف شده باشد؛

۲. ساعات اولیه شب (حدود دو ساعت بعد از نماز مغرب) را باید مخصوص خواب و استراحت معتکفین قرار داد و از اجرای مراسم در ساعات انتهایی شب پرهیز نمود، زیرا در این ساعات معتکفین معمولاً به خلوت و مناجات می‌پردازند یا نیاز به استراحت دارند. مکان استراحت هم باید از آرامش، تاریکی و سکوت لازم برخوردار باشد؛

۳. امکان ملاقات خانواده معتکفین با آن‌ها طوری فراهم شود که مزاحمتی ایجاد نکند؛

۴. توجه به ادعیه و اعمال کوتاه و پرمحتوا که مناسب برای عموم معتکفین باشد؛

۵. احترام به خلوت و سکوت افراد و (آن را جزء برنامه بدانیم نه بیکاری)؛

۶. توجه به مسائل بهداشتی در شبستان و سرویس‌های بهداشتی به خصوص اهتمام و تشویق به مسواک.

پس از اعتکاف اختتامیه و امور بعد از مراسم

هنگامی که اردوی سه‌روزه راهیان ملکوت پایان یافت، لازم است این یافته‌های معنوی تثبیت و ادامه راه برای معتکف ترسیم گردد.

در اختتامیه می‌توان برنامه‌های زیر را اجرا نمود.

۱. تلاوت قرآن؛

۲. پخش کلیپ مناسب اعتکاف؛

۳. گزارش مختصر مدیر اجرایی اعتکاف؛

۴. سخنان اخلاقی و عاطفی امام جماعت یا روحانی مستقر

با هدف ارائه روش تثبیت حال معتکف و تثبیت آثار

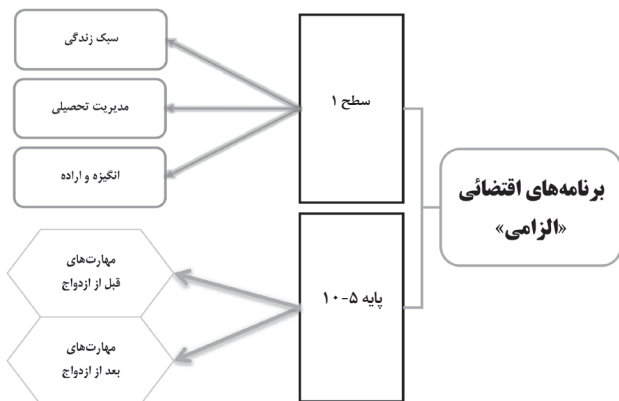
اعتکاف در زندگی؛

۵. مراسم حلالیت‌طلبی همه اعضا از یکدیگر؛

۶. نظرسنجی معتکفین از بخش‌های مختلف اعتکاف.

نمای کلی برنامه‌های اقتضایی

برنامه اقتضایی

برنامه اقتضایی با هدف رفع آسیب‌های موجود و پرخطر که بین طلاب شیوع دارد طراحی گردیده است که در صورت رفع این آسیب‌ها و نیازهای تهذیبی تربیتی طلاب زمینه برای نیل به اهداف عالیه محقق خواهد شد.

ویژگی‌های اصلی برنامه اقتضایی لازم‌الاجرا بودن و هم‌چنین روش برگزاری آن که به صورت کارگاهی تخصصی با مسئولیت ستاد و همکاری شورای تهذیب می‌باشد. قابل ذکر است که برنامه اقتضایی در سه عنوان در سطح ۱ (انگیزه و اراده، مدیریت تحصیلی، سبک زندگی) و در دو محور (آمادگی‌های قبل ازدواج و مهارت‌های بعد از ازدواج) از پایه پنج تا ده برگزار می‌گردد.

بدیهی است براساس آسیب‌شناسی‌های علمی صورت گرفته از طرف ستاد، پنج عنوان زیر در اولویت اقدام می‌باشند و در صورت وجود زمینه‌های اجرایی بیشتر، موضوعات با اولویت دوم در جدول شماره ۲ ارائه گردیده است.

تقویت انگیزه و اراده:

بعد از آسیب‌شناسی علمی صورت گرفته، ضعف انگیزه و اراده از فراوانی بیشتری بین طلاب مشاهده

گردید و از طرفی در صورت بی‌توجهی به این آسیب تمامی ابعاد تهذیبی، تعلیمی و تبلیغی طلاب دچار افت جدی خواهد شد، بنابراین بر مدیران استانی لازم می‌باشد با همکاری حداکثری ستاد در برگزاری کارگاه‌های تخصصی، ارتقای اراده و انگیزه اهتمام جدی را داشته باشند.

سبک زندگی:

این عنوان بر پایه سبک و سیره اهل بیت (علیهم‌السلام) طراحی و تدوین گردیده است که طلاب در صورت عدم رعایت آن دچار افراط و تفریط در برنامه‌های خویش می‌گردند، با توجه به ابعاد مختلف سبک زندگی اولویت این طرح بر محور خواب، تحرک و تغذیه سالم می‌باشد. لازم به ذکر است در صورتی که این سه محور اصلاح و ارتقا نیابد اعوجاج در سایر برنامه‌ها محتمل است.

مدیریت تحصیلی:

این عنوان براساس مهارت‌های لازم و کاربردی در فضای علمی طراحی گردیده است و باعث افزایش انگیزه تحصیلی، ارزیابی تحصیلی و برنامه‌ریزی تحصیلی می‌گردد. از جمله مهارت‌های مورد بحث در این عنوان، هدف‌گذاری تحصیلی، روش مطالعه صحیح، روش مباحثه فعال و روش فیش برداری ... می‌باشد.

مهارت‌های قبل از ازدواج:

براساس آسیب‌شناسی موجود یکی از پرنیازترین

عناوین برای طلاب در شرف ازدواج کارگاه مهارت‌های قبل از ازدواج می‌باشد. براساس آمار و پژوهش‌های صورت‌گرفته زوج‌هایی که قبل از ازدواج مهارت‌ها و آمادگی‌های لازم را کسب کرده‌اند، بعد از ازدواج با مشکلات کمتری مواجه می‌گردند. ازاین‌رو این عنوان برای طلابی که قصد ازدواج دارند ضروری می‌باشد.

مهارت‌های بعد از ازدواج:

براساس آسیب‌شناسی صورت‌گرفته یکی از چالش‌های جدی عدم مهارت‌های لازم بعد از ازدواج می‌باشد، با توجه به اقتضات خاص طلاب و همسران آنان در فضای خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی کسب مهارت‌های لازم همسررداری برای جلوگیری از آسیب‌های مستقیم (طلاق حقوقی، طلاق عاطفی...) یا غیرمستقیم (افت تحصیلی، اخلاقی، افسردگی...) برای طلاب متأهل از ضروریات می‌باشد.

جدول (۱): موضوعات اقتضایی

برنامه پایه ۱۰ تا ۱۰				
موضوع	ریز موضوعات	زمان	روش اجرا	توضیحات
۱- انگیزه و اراده	اهمیت انگیزه، انواع انگیزه، عوامل ضعف انگیزه، راه کارهای رفع آن	سه جلسه ۹۰ دقیقه‌ای	کارگاهی	در صورت فراهم بودن امکانات و زمینه‌های لازم، امکان اضافه کردن موضوعات دیگری چون: مطالعه مؤثر، تمرکز، خلاصه نویسی، تندخوانی و ...
۲- سبک زندگی	خواب، ورزش، تغذیه	سه جلسه ۹۰ دقیقه‌ای		
۳- مدیریت تحصیلی	انگیزه، هدف‌گذاری، مدیریت زمان و برنامه‌ریزی	سه جلسه ۹۰ دقیقه‌ای		
برنامه پایه ۵ تا ۱۰				
۱- مهارت‌های قبل ازدواج	آمادگی‌های قبل از ازدواج، ملاک‌های انتخاب همسر، راه‌های کشف ملاک‌ها	سه جلسه ۹۰ دقیقه‌ای	کارگاهی	در صورت فراهم بودن امکانات و زمینه‌های لازم امکان اضافه کردن موضوعات دیگر مانند: مرزها در خانواده، مهارت حل مسئله و حل تعارض و مدیریت خشم و استرس
۲- مهارت‌های بعد ازدواج	آشنایی با تفاوت‌های زن و مرد، مهارت‌های ارتباطی زوجین، تنظیم نقش‌ها در خانواده	سه جلسه ۹۰ دقیقه‌ای		

جدول (۲): الگوی موضوعات اقتضائی (اولویت دوم)

ردیف	نمونه موضوعات اقتضایی بر اساس آسیب‌شناسی میدانی
۱	انگیزه طلبگی (۲)
۲	برنامه محوری، نظم و قانون‌پذیری
۳	آداب خواب و تغذیه (۲)
۴	رسالت و هویت حوزه در عصر غیبت
۵	آسیب‌های تخیل و وسوسه فکری
۶	مدیریت رسانه
۷	تقویت اراده (۲)
۸	خشم و پرخاشگری
۹	افراط و تفریط
۱۰	مطالعه موثر، تمرکز، خلاصه‌نویسی و تندخوانی (۲)
۱۱	مرزها در خانواده، مهارت حل مسئله و حل تعارض (۲)
۱۲	تقویت نشاط

برنامه اختصاصی

این برنامه با هدف تمرکز بر اصلی‌ترین اهداف اخلاقی و تربیتی، سعی دارد در سه محور «تعمیق باورها»، «آراستگی به فضایل اخلاقی و انجام واجبات» و «پیراستگی از رذایل اخلاقی و گناهان»، زمینه رشد و تعالی اخلاقی و معنوی طلاب، حوزویان و خانواده‌های آنان را فراهم آورد؛ هم‌چنین در این سه محور، سعی شده است اصل تدریج در تربیت رعایت گردد.

لازم به ذکر است ترتیب و نحوهٔ چینش این موضوعات، حاصل جلسات کارشناسی متعدد با کارشناسان تربیتی معاونت تهذیب و تربیت بوده و سعی شده است با نظم منطقی و شیب ملایم و به تدریج ما را به اهداف تربیتی مورد نظر برساند. هم‌چنین، علاوه بر محورهای سه‌گانه (تعمیق باورها، آراستگی و پیراستگی) برنامه اختصاصی، یک هفته در ماه به برخی از مهم‌ترین موضوعات برنامه عمومی (مثل نماز، سحرخیزی، بصیرت و...) که قابلیت تبیین دارند، اختصاص یافته که از باب تأکید بیش‌تر بر اهمیت تربیتی و اخلاقی آن‌ها می‌باشد.

با توجه به این که برنامه‌های عمومی و اقتضایی زمینه‌ساز برنامه‌های اختصاصی است، لازم است مدیرمدرسه و شورای تهذیب در اجرای این برنامه‌ها ناظر بر نیازها، آسیب‌ها و اقتضائات خاص مدرسه اهتمام لازم در اجرایی کردن

موضوعات اختصاصی داشته باشند، در غیر این صورت مدارس به اهداف تربیتی مورد نظر نائل نخواهند گردید.

منطق انتخاب و جانمایی موضوعات اختصاصی

با توجه به تدریجی بودن تربیت و نیز اهمیت توجه به اولویت‌ها، در برنامه تربیتی محورهای موضوعات اخلاقی و تربیتی مورد نظر در طول ده سال تحصیلی توزیع شده است. برای رسیدن به این شکل از جانمایی موضوعات و عناوین در سال‌های تحصیلی، ابتدا با توجه به یافته‌ها و داده‌های نظام جامع تهذیب و تربیت، نیازسنجی‌ها و آسیب‌شناسی‌های انجام‌شده در مدیریت مطالعات و برنامه‌ریزی معاونت تهذیب، تمامی موضوعات مورد نیاز در سه محور یادشده، شناسایی شد. سپس از بین این موضوعات، مواردی که از اهمیت و اولویت بیشتری برخوردار بود، انتخاب شد.^۱ در گام بعدی با تشکیل جلسات شورای کارشناسی و مشورت با اساتید، این عناوین با نظمی منطقی برای ده سال توزیع شد.

در ترتیب و چینش این عناوین و موضوعات به چند نکته توجه شده است:

در بخش عبادات و فضایل اخلاقی، سه نکته در نظر گرفته شده است:

۱. اغلب این عناوین حکم شاه‌کلید و سرشاخه را دارند که با گفتمان‌سازی و جانداختن آن در مدرسه و در بین طلاب، بسیاری دیگر از مشکلات و آسیب‌های اخلاقی و تربیتی به‌تدریج و با گذشت زمان رفع می‌شوند.

الف) شروع از اعمال عبادی آسان به دشوار؛

ج) میزان اهمیت موضوع و تأکیدی که در شرع مقدس اسلام به آن شده است؛

ج) ترتب منطقی موضوعات نسبت به یکدیگر.

در بخش رذایل اخلاقی و گناهان نیز دو نکته در نظر گرفته شده است:

الف) میزان شیوع و گسترده‌گی آسیب در جامعه و به تبع آن در بین طلاب؛

ب) پیامدهای ناگوار آن آسیب بر زندگی معنوی و تحصیلی طلبه.

محورهای سه‌گانه

در یک تقسیم‌بندی پذیرفته‌شده، معارف دینی به سه بخش «اعتقادات، اخلاقیات و احکام» تقسیم شده است. امام کاظم علیه السلام از نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله نقل می‌فرماید: «إِنَّمَا الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ: آيَةُ مُحْكَمَةٍ أَوْ فَرِيضَةٍ عَادِلَةٍ أَوْ سُنَّةٍ قَائِمَةٍ وَمَا خَلَاهُنَّ فَهُوَ فَضْلٌ»^۱ که گفته شده منظور از آیه محکمه اعتقادات، فریضه عادلّه یعنی احکام (مطلق واجبات) و سنت قائمه یعنی مستحبات و اخلاقیات.

◀ محور نخست

تعمیق باورها: اعتقادات به منزله پایه‌های فکری می‌باشد و نتیجه شکل‌گیری صحیح آن‌ها، تخلق به

۱. سه چیز علم است: آیتی استوار یا فریضه‌ای عادلانه یا سنتی برقرار و آنچه جز این‌ها است فضل است. (کلینی، کافی، ج ۱، ص ۳۲)

اخلاق حسنه و عمل به احکام شرعی است؛ به عبارت دیگر نمی‌توان فرض کرد در اعتقادات (توحید و فروع آن مانند عدل الهی، اسما و صفات او، نبوت، امامت و معاد) خللی به وجود آید و در عین حال در مرحله اخلاقیات و عمل به احکام، هیچ تأثیری نگذارد. در واقع، بسیاری از مشکلات اخلاقی انسان ریشه در ضعف اعتقادات وی دارد. لذا «تقویت و تعمیق باورها»، نخستین محور از محورهای سه‌گانه برنامه جامع می‌باشد.

در قرآن کریم نیز اعتقادات بر اخلاق و عبادات و تبعیت از دستورات الهی مقدم شده است؛ آن‌جا که فرموده: «خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ» (انعام، آیه ۱۰۲)، «إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ» (آل عمران، آیه ۵۱)، «يَا بَنِيَّ لَا تَشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ» (لقمان، آیه ۱۳)، «أَلَّا تَشْكُرُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ...» (انعام، آیه ۱۵۱).

◀ محور دوم و سوم

آراستگی و پیراستگی: اهتمام به واجبات و آراستگی به فضایل اخلاقی و پرهیز از گناهان و رذایل اخلاقی محور دوم و سوم هستند. قرآن کریم نیز فرموده: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا»^۱ و تقوا نیز چیزی جز انجام واجبات و اتصاف به فضایل و ملکات اخلاقی و اجتناب از گناهان و رذایل اخلاقی نیست. هم‌چنین،

۱. احزاب، آیه ۷۰ و نیز ر.ک: به آیات اولیه سوره مؤمنون.

طلبه عهده‌دار تعلیم و تربیت مردم است و ارتباطش با جامعه بسیار عمیق‌تر از ارتباط اصناف دیگر می‌باشد. به همین جهت و با ملاحظه اقتضائات صنف روحانیت، آشنایی با شئون روحانیت و رعایت آن بسیار ضروری است. خداوند متعال در توصیف پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله فرموده: «فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ» (آل عمران، آیه ۱۵۲)؛ و در جای دیگر از زبان حضرت موسی علیه السلام چنین خواسته‌ای را بیان می‌فرماید: «قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاخْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي» (طه، آیات ۲۵-۲۸) که گویای این واقعیت است که رهبران معنوی جامعه بیش از دیگران نیازمند صفاتی از قبیل دل‌سوزی، مشورت، حلم، شرح صدر و مانند آن می‌باشند. امام علی علیه السلام در این باره فرمودند: «مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ وَ لِيَكُنْ تَأْدِيبُهُ بِسِيرَتِهِ قَبْلَ تَأْدِيبِهِ بِلِسَانِهِ وَ مُعَلِّمٌ نَفْسِهِ وَ مُؤَدِّبُهَا أَحَقُّ بِالْإِجْلَالِ مِنَ مُعَلِّمِ النَّاسِ وَ مُؤَدِّبِهِمْ»^۱.

۱. هر که خود را در مقام پیشوایی مردم قرار دهد باید پیش از تعلیم دیگران، به تعلیم خود بپردازد و پیش از آن که با زبانش تربیت کند، با رفتار خود تربیت نماید و کسی که آموزگار و مربی خود باشد بیشتر سزاوار بزرگداشت است تا آن که آموزگار و مربی دیگران است. (نهج البلاغه، ح ۷۳)

جدول (۱): نمای کلی موضوعات اختصاصی برنامه تہذیبی تربیتی (پایه ۱ تا ۱۰)

موضوع	تعمیق باورها	آراستگی	پیراستگی	عمومی
ایمان به ولایت (۱)	اهمیت ولایت‌پذیری نقش تربیتی پذیرش ولایت اهمیت انس با اهل بیت علیہ السلام	توبه انگیزه‌طلبگی برنامه‌محوری نظم و قانون‌پذیری	گناهان زبان (۱) گناهان چشم (۱) روابط ناسالم آسیب‌های تخیل و وسوسه فکری	اهمیت و جایگاه نماز ضرورت انس با قرآن و ادعیه اهمیت سحرخیزی تقویت روحیه ولایت‌مداری
ایمان به ولایت (۲)	ولایت‌پذیری و اطاعت از امام‌زمان علیہ السلام ویژگی‌های ولایت‌پذیران نقش تربیتی انتظار رسالت حوزه در عصر غیبت (۱) و (۲)	آداب خواب و تغذیه بهداشت فردی و آراستگی احترام به والدین آداب تکریم استاد و کلاس مشورت تفکر	گناهان گوش لهو و لعب سستی و تنبلی مدیریت رسانه (۱)	آثار و برکات نماز روحانی و روان خوانی و آداب تلاوت آثار و برکات سحرخیزی ایجاد و ترویج تفکر و روحیه جهادی و بسیجی
ایمان به معاد (۱)	یاد معاد مرگ عالم قبر و برزخ قیامت	عزت نفس (۱) و (۲) تواضع احترام به خادمان حوزه تکریم علما تقویت اراده (۱) و (۲)	گناهان زبان (۲) و (۳) گناهان چشم (۲) و (۳) حسد خشم و پرخاشگری (۱) و (۲)	آداب ظاهری نماز تلاوت حداقل ۵۰ آیه روزانه موجبات سحرخیزی آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری: استکبارستیزی

ایمان به معاد (۲)	شفاعت تجسم اعمال بهشت و جهنم	آداب حجره و هم حجره آداب مباحثه و هم بحث	مدیریت رسانه (۲)	آداب باطنی نماز تدبر و تفکر در مفاهیم قرآن موانع سحرخیزی آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری: انسجام و همدلی
ایمان به خدا (۱)	توحید (۱) علم و نظارت الهی (۱) حکمت و عدالت (۱) قدرت الهی رازقیت الهی (۱) سنت هدایت و ضلالت سنت امداد غیبی (۱) و (۲)	مراقبه و محاسبه (۱) و (۲) صبر (۱) و (۲) حق الناس (۱) و (۲) رفق و مدارا رضا استقامت و مداومت	افراط و تفریط (۱) و (۲) ریختن آبروی مؤمن عهد شکنی گناهان غریزی (۱): نگاه حرام (۱) و (۲) گناهان غریزی (۳): افعال حرام مدیریت رسانه (۳)	نماز اول وقت حفظ قرآن پیامدهای کاهلی در سحرخیزی آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری: حوزه انقلابی. نماز جماعت و جمعه آداب دعا اعمال و آداب نماز شب و ذکر آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری: تمدن اسلامی

ایمان به خدا (۲)	توحید (۲) علم و نظارت الهی (۲) حکمت و عدالت (۲) مغفرت الهی رحمت الهی رازقیت الهی (۲) سنت امتحان و ابتلا سنت املاء و استدراج	صداقت (هماهنگی گفتار و رفتار) توکل (۱) و (۲) صله رحم اخلاص (۱) و (۲) روحیه خدمت‌گزاری و مردمی‌بودن (۱) و (۲)	کبر و غرور (۱) و (۲) افراط و تفریط (۳) و (۴) تضعیف نظام اسلامی بی‌بصیرتی نقدپذیر نبودن مدیریت رسانه (۴)	مسجد و آداب آن تدبر و تفکر در مفاهیم ادعیه قرائت قرآن و ادعیه هنگام سحر آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری: منشور روحانیت امام ویژگی‌های نماز شب مراقبت و مداومت بر ادعیه تفکر و مطالعه هنگام سحر آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری: وصیت‌نامه امام
ایمان به خلیفه الهی انسان (۱)	جایگاه خلیفة اللهی ویژگی‌های خلیفة اللهی راه‌های تحقق خلیفة اللهی (۱) و (۲)	تقویت روحیه تعبد تکلیف‌مداری شکر بلندهمتی و پشتکار	یأس از رحمت الهی ظلم (۱) و (۲) حمایت از مستکبران	نوافل روزانه آشنایی و شناخت با دعای کمیل و ندبه مراقبت و مداومت بر سحرخیزی آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری: بیانیه گام دوم انقلاب

نماز در سیره معصومان علیهم‌السلام و اولیا آشنایی و شناخت با دعای توسل و جامعه کبیره سخرخیزی در سیره معصومان علیهم‌السلام و اولیا (۱) جریان‌شناسی فرهنگی و سیاسی	اصرار بر صغایر عادت‌های مذموم تسویف مدیریت رسانه (۵)	تقویت روحیه جهاد، ایثار و شهادت خیرخواهی (نُصح) امربه معروف و نهی از منکر (۱) و (۲) شهامت و شجاعت	موانع تحقق خلیفة اللهی (۱)، (۲) و (۳) معصوم علیهم‌السلام، مصدق کامل خلیفه اللهی	ایمان به خلیفة اللهی انسان (۲)
عوامل و پیامدهای کاهلی در نماز آشنایی و شناخت با زیارت عاشورا سخرخیزی در سیره معصومان علیهم‌السلام و اولیا (۲)	حب دنیا عجب	حلم و سعه صدر مهارت‌های زندگی (۱)، (۲) و (۳) حسن ظن به خدا و دیگران	دین‌باوری در همه عرصه‌ها اقامه دین (۱) و (۲) رابطه دین و دنیا	اعتقاد به جامعیت دین (۱)
دشمن‌شناسی بیان مصادیق کاهلی در نماز و رفع آن حفظ ادعیه سخرخیزی در سیره معصومان علیهم‌السلام و اولیا (۳) آشنایی با شبهات و تسلط در پاسخ‌گویی به آن	حرص لجاجت مدیریت رسانه (۶)	ساده‌زیستی و قناعت اهتمام به قداست و شئون روحانیت و زی طلبگی اخلاق و تدبیر معیشت (۱) و (۲) استعفاف (تحمل فقر و سختی‌های زندگی طلبگی)	دنیاشناسی (۱) و (۲) (شناخت دنیای ممدوح) دنیاشناسی (۳) و (۴) (شناخت دنیای مذموم)	اعتقاد به جامعیت دین (۲)

جدول شماره (۳): الگوی پیشنهادی اجرایی برنامه اختصاصی هفتگی برای پایه چهارم

مخصوص مدارس پایه ۴ تا ۶			
هفته	موضوع	ریزموضوعات	راهکار اجرایی
عمومی	نماز ۵: ویژگی‌های نماز مطلوب ۳: نماز اول وقت	الف) اهمیت، آثار و برکات نماز اول وقت ب) راهکارهای تقویت نماز اول وقت (برنامه‌ریزی صحیح، مراقبه و...) ج) نماز اول وقت در سیره معصومان علیهم‌السلام و اولیاء	۱- سخنرانی امام جماعت ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تعمیق	توحید	الف) اهمیت بی‌بدیل توحید و تأثیر آن در همه ساحت‌های فکری و رفتاری انسان ب) آثار اخلاقی و تربیتی توحید	۱- سخنرانی عالم ربانی ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پیراستگی	افراط و تفریط	الف) پیامدهای سوء افراط و تفریط در حیطه اخلاقی و معنوی ب) زمینه‌های افراط و تفریط در حیطه اخلاقی و معنوی ج) تبیین مصادیق و بیان راهکارهای پیشگیری و علاج در زمینه افراط و تفریط اخلاقی و معنوی	۱- صحبت مشاور (گعده) ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
آراستگی	مراقبه و محاسبه ۱	الف) اهمیت مراقبه و محاسبه در تهذیب نفس ب) آثار مراقبه و محاسبه در آیات و روایات ج) پیش‌نیازهای مراقبه و محاسبه از جمله مشاغل	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

عمومی	انس با قرآن و ادعیه ۵: مراتب انس با قرآن ۴: حفظ قرآن	(الف) اهمیت حفظ قرآن در انس با قرآن (ب) آثار حفظ قرآن	۱- صحبت استاد در کلاس درس ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تعمیق	علم و نظارت الهی ۱	(الف) تبیین نظارت الهی و تفاوت آن با سایر نظارت‌ها (ب) اقسام نظارت الهی (اعضا و جوارح، معصومان، ملکین، ...)	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پیراستگی	افراط و تفریط ۲	(الف) پیامدهای سوء افراط و تفریط در حیطه علمی (ب) زمینه‌های افراط و تفریط در حیطه علمی (ج) تبیین مصادیق و بیان راهکارهای پیشگیری و علاج در زمینه افراط و تفریط علمی	۱- صحبت مشاور (گعده) ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
آراستگی	مراقبه و محاسبه ۲	(الف) روش مراقبه و محاسبه (ب) مراقبه و محاسبه در سیره علما و شهدا	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
عمومی	سحرخیزی ۵: پیامدهای کاهلی در سحرخیزی	(الف) محرومیت از برکات معنوی (ب) محرومیت از برکات دنیوی از قبیل رزق و نظم	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تعمیق	حکمت و عدالت ۱	(الف) تبیین مفهوم حکمت و عدالت با رویکرد تربیتی (ب) آثار تربیتی باور به حکمت و عدالت الهی	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پیراستگی	ریختن آبروی مؤمن	(الف) پیامدهای سوء ریختن آبروی مؤمن (ب) آثار عیب‌پوشی و حفظ آبروی مؤمن	۱- هیأت (سخنرانی) ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
آراستگی	صبرا	(الف) تبیین مفهوم صبر، مصادیق و اقسام آن (ب) اهمیت اساسی صبر به‌ویژه در آیات و روایات	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

عمومی	بصیرت‌افزایی ۵: آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری ۳: حوزه انقلابی	الف) تعریف دقیق و جامع از حوزه انقلابی، خصوصیات و وظایف آن ب) ترسیم راهکارهای رشد و بالندگی فضای انقلابی در حوزه	۱- سخنرانی کارشناس دعوت‌شده از سوی معاونت تهذیب یا بسیج یا هیئت ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تعمیق	قدرت الهی	الف) تبیین مفهوم قدرت الهی با رویکرد تربیتی. ب) آثار تربیت باور به قدرت الهی. ج) راهکارهای تقویت باور به قدرت الهی	۱- هیئت (سخنرانی) ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پیراستگی	عهدشکنی	الف) اهمیت و آثار وفای به عهد و پیامدهای عهدشکنی ب) اقسام عهد (با خدا، با معصومان علیهم‌السلام ، با مردم)	۱- سخنرانی و پرسش و پاسخ مدیر ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
آراستگی	صبر ۲	الف) آثار تربیتی صبر و پیامدهای بی‌صبری ب) راهکارهای تقویت صبر و علاج بی‌صبری	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
عمومی	نماز ۶: ویژگی‌های نماز مطلوب ۴: جماعت و جمعه	الف) اهمیت و آثار و برکات نماز جماعت و نماز جمعه ب) آداب نماز جماعت و نماز جمعه	۱- سخنرانی امام جماعت ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تعمیق	رازقیت الهی ۱	الف) تبیین مفهوم رازقیت خدا ب) آثار تربیتی باور به رازقیت الهی	۱- سخنرانی و پرسش و پاسخ مدیر ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

۱- کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب به صورت کارگاهی ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)	الف) زمینه‌های نگاه حرام از جمله عدم کرامت و عزت نفسانی ب) پیامدهای سوء نگاه حرام	گناهان غریزی ۱: نگاه حرام ۱	پیراستگی
۱- صحبت استاد (گعده) ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)	الف) تبیین مفهوم حق الناس، مصادیق و اقسام آن (مالی، خانوادگی شامل حق پدر و مادر، همسر و فرزندان، سیاسی، اجتماعی شامل استاد، دوست، هم‌مباحثه، هم‌حجره، ...) ب) اهمیت و آثار رعایت حق الناس و پیامدهای عدم رعایت آن	حق الناس ۱	آراستگی
۱- صحبت استاد در کلاس درس ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)	الف) بیان آداب ظاهری دعا ب) بیان آداب باطنی دعا	انس با قرآن و ادعیه ۶: مراتب انس با ادعیه ۱: آداب دعا	عمومی
۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)	الف) تبیین اسباب هدایت الهی در آیات و روایات ب) تبیین اسباب ضلالت در آیات و روایات	سنن الهی ۱: هدایت و ضلالت	تعمیق
۱- کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب به صورت کارگاهی ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)	الف) تبیین مصادیق و بیان راهکارهای پیشگیری و علاج نسبت به نگاه حرام (با تأکید بر کرامت و عزت نفسانی در علاج آن)	گناهان غریزی ۲: نگاه حرام ۲	پیراستگی
۱- صحبت استاد (گعده) ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)	الف. حق الناس در سیره معصومان علیهم‌السلام و اولیا ب) راهکارهای جبران حق الناس	حق الناس ۲	آراستگی

عمومی	سحرخیزی ۶: اعمال و آداب سحرخیزی ۱: نماز شب و ذکر	الف) اهمیت و آثار و ویژه نماز شب و ذکر ب) بیان کیفیت نماز شب و مراتب آن ج) بیان فضایل اذکار عمومی مانند صلوات، تسبیح، تحمید، حوقله، اذکار روزانه	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تعمیق	سنن الهی ۲: امداد غیبی ۱	الف) موجبات امداد غیبی در آیات و روایات ب) بیان مصادیق امداد غیبی در زندگی علما	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پیراستگی	گناهان غریزی ۳: افعال حرام	الف) پیامدهای سوء افعال حرام ب) زمینه‌های افعال حرام ج) تبیین مصادیق و بیان راهکارهای پیشگیری و علاج نسبت به افعال حرام (با تأکید بر کرامت و عزت نفسانی در علاج آن)	۱- کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب به صورت کارگاهی ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
آراستگی	رفق و مدارا	الف) اهمیت و آثار رفق و مدارا در تربیت اسلامی و تبیین مصادیق آن ب) رفق و مدارا در سیره معصومان (علیهم‌السلام) و اولیا	۱- گعده مدیر ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
عمومی	بصیرت‌افزایی ۶: آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری ۴: تمدن اسلامی	الف) بیان اهمیت و نقش حوزه انقلابی در تحقق تمدن اسلامی ب) راهکارهای رسیدن به تمدن اسلامی و مراحل آن	۱- سخنرانی کارشناس دعوت‌شده از سوی معاونت تهذیب یا بسیج یا هیئت ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تعمیق	سنن الهی ۳: امداد غیبی ۲	الف) موانع امداد غیبی در آیات و روایات ب) بیان مصادیق امداد غیبی در زندگی شهدا	۱- درس اخلاق ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

پیراستگی	مدیریت رسانه و آسیب‌های آن ۳	الف) شناخت اجمالی رسانه ب) فواید و آسیب‌های رسانه ج) آسیب‌های رسانه در حیطه امنیت اطلاعات و بررسی ریشه‌ها و زمینه‌های آن. د) مدیریت، پیشگیری و علاج آسیب‌های رسانه نسبت به خود	۱- کارشناس دعوت‌شده از سوی معاونت تهذیب به صورت کارگاهی ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
آراستگی	رضا	الف) تبیین مفهوم رضا و مصادیق آن ب) اهمیت و آثار رضا در تهذیب نفس ج) راهکارهای تقویت رضا	۱- سخنرانی معاون تهذیب یا مدیر یا مشاور ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
آراستگی	استقامت و مداومت	الف) اهمیت و آثار استقامت و مداومت در تهذیب اخلاقی ب) استقامت و مداومت در سیره معصومان (علیهم‌السلام) و اولیا	۱- گعده مدیر ۲- تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

منابع پیشنهادی جدول شماره (۳)		
منابع پیشنهادی	موضوع	هفته
- رساله توضیح المسائل مراجع عظام - مقالات پیوستی	نماز (۳): ویژگی‌های نماز مطلوب (۱): آداب ظاهری نماز	اول

دوم	یاد معاد	- سیاحت غرب (سرنوشت ارواح پس از مرگ در عالم برزخ)، محمد حسن نجفی قوچانی، تهران: آدینه سبز - تفسیر موضوعی قرآن کریم، جلد ۴ (معاد در قرآن ۱)؛ آیت‌الله جوادی آملی، قم: اسراء - معاد، حمیدرضا شاکرین، تهران: کانون اندیشه جوان - معاد، محسن قرائتی، تهران: غیاث - معاد، مرتضی مطهری، قم: صدرا - چهارصد نکته از تفسیر نور، محسن قرائتی، (فصل سوم: معاد) - پرسمان قرآنی معاد / تدوین سیدعلی هاشمی؛ تهیه پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن، گروه پاسخ به پرسش‌ها و شبهات قرآنی، قم: مؤسسه بوستان کتاب - معاد، شهید دستغیب - مقالات پیوستی
سوم	گناهان زبان (۳)	- دنیای زبان: (۱۹۰ گناه زبان)، کریم فیضی تبریزی، قم: وح دت بخش - چهل گناه زبان، علی محمد حیدری نراقی، تهران: مهدی نراقی - گناهان زبان همراه با حکایت‌های آموزنده، سخنرانی‌های حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی نژاد، قم: جمکران - آسیب‌شناسی زبان (آفت‌های زبان)، علی رجایی، سبزوار: خمسہ النجباء ﷺ - زبان بایدها و نبایدها، جمعی از نویسندگان، قم: مؤسسه بوستان کتاب - چرا دروغ؟ انگیزه‌ها و پیامدهای آن؛ یدالله نفری، قم: نفری - دروغ، سیدرضا صدر و سیدباقر خسروشاهی، قم: مؤسسه بوستان کتاب - گناهان زبان در حکایت‌ها و روایت‌ها (جلد ۱)، معصومه بیگم‌آزرمی، قم: تهذیب - مقالات پیوستی

چهارم	عزت نفس (۱)	جوان و اعتماد به نفس، محمد سبحانی نیا، قم: مؤسسه بوستان کتاب - مقالات پیوستی
پنجم	انس با قرآن و ادعیه (۳): مراتب انس با قرآن (۲): تلاوت حداقل ۵۰ آیه روزانه	مقالات پیوستی
ششم	مرگ	- معادشناسی، علامه تهرانی، ج ۱ (حیات و مرگ) - مقالات پیوستی
هفتم	گناهان زبان (۳)	- گفتاری چند از معصومین علیهم‌السلام پیرامون «غیبت» و «تهمت»، مجتبی شاطرزاده‌یزدی، مشهد: بارش - گناهان زبان در حکایت‌ها و روایت‌ها (جلد ۲)، معصومه بیگم‌آزرمی، قم: تهذیب - گناهان زبان و کنترل آن از دیدگاه امام معصوم علیهم‌السلام ، قم: صلوات - راهکارهای دوری از غیبت و تهمت، عزیزالله حیدری، قم: مسجد مقدس جمکران - مقالات پیوستی

هشتم	عزت نفس (۲)	چگونه عزت نفس خود را تقویت کنیم، براندن ناتایل، ترجمه اسماعیل کیوانی، تهران: گلریز تقویت انگیزه و اعتماد به نفس، امیر ملک محمودی الیگودرزی، قم: مشعل هدایت روش‌های افزایش عزت نفس در کودکان و نوجوانان، اسماعیل بیابانگرد، تهران: انجمن اولیا و مربیان بازسازی عزت نفس در ۱۰ هفته، ماتیو مک‌کی و کاترین سوتکر؛ مترجمان شمس‌الدین حسینی، الهام آرام‌نیا؛ تهران: نسل نواندیش - مقالات پیوستی
نهم	سحر خیزی (۳): موجبات سحر خیزی	مقالات پیوستی
دهم	عالم قبر و برزخ	- سیاحت غرب (سرنوشت ارواح پس از مرگ در عالم برزخ)، محمد حسن نجفی قوچانی، تهران: آدینه سبز - معادشناسی، علامه تهرانی، ج ۲ و ۳ (برزخ) - برزخ، شهید دستغیب، تهران: بینش - ۵۰ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)، حبیب‌الله طاهری، قم: دفتر انتشارات اسلامی. - مقالات پیوستی

یازدهم	گناهان چشم (۲)	- نگاه پاک، یاسین کمالی وحدت، قم: مؤسسه بوستان کتاب - جلوه‌نمایی زنان و نگاه مردان، نویسنده یوسف غلامی، قم: لاهیجی - ابصار: آیین پاک چشمی و دوری از گناهان چشم به همراه محرم و نامحرم و تبیین حدود مرزها بین آنان...؛ عباسعلی سلطانی، محمد داود نصیری الحسینی، قم: سیمای خورشید - مقالات پیوستی
دوازدهم	تواضع	- تواضع و فروتنی، رضا وطن دوست، مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی - مقالات پیوستی
سیزدهم	بصیرت‌افزایی (۳): آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری (۱): استکبارستیزی	مقالات پیوستی
چهاردهم	قیامت	- معادشناسی، علامه تهرانی، ج ۴ و ۵ (قیامت) - تفسیر موضوعی قرآن کریم، جلد ۵ (معاد در قرآن ۲)؛ آیت‌الله جوادی آملی، قم: اسراء - منازل الآخرة، شیخ عباس قمی، قم: دارالکتاب اسلامی - مقالات پیوستی

پانزدهم	گناهان چشم (۳)	- سلسله مباحث راه کارهای دوری از گناه: چشم چرانی و دوست دختر و دوست پسر؛ عزیزالله حیدری، قم: مسجد مقدس جمکران - مقالات پیوستی
شانزدهم	احترام به خادمان حوزه	مقالات پیوستی
هفدهم	نماز ۴؛ ویژگی‌های نماز مطلوب (۲)؛ آداب باطنی نماز	مقالات پیوستی
هجدهم	شفاعت	- معادشناسی، علامه تهرانی، ج ۹، مجلس ۶۰ تا ۶۴ (شفاعت) - مقالات پیوستی
نوزدهم	حسد	مقالات پیوستی
بیستم	تکریم علما	مقالات پیوستی
بیست و یکم	انسان با قرآن و ادعیه (۴)؛ مراتب انسان با قرآن (۳)؛ تدبیر و تفکر در مفاهیم	مقالات پیوستی

مقالات پیوستی	تجسم اعمال	پیست و دوم
- خشم و پرخاشگری، جعفر جوان هوشیار، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، عروج - خشم و پرخاشگری در کودک و راه‌های کنترل آن، هادی آقایی و حامد نحوی، تهران: تایماز - مقالات پیوستی	خشم و پرخاشگری (۱)	پیست و سوم
- روش تربیتی تحمیل بر نفس، هادی حسین خانی، قم: سازمان اوقاف - اراده کن می‌توانی (اعتماد به نفس مهم‌ترین عامل رشد فردی)، علی اصغر احمدی، مشهد: مؤسسه خدمات مشاوره‌ای جوانان و پژوهش‌های اجتماعی - مقالات پیوستی	تقویت اراده (۱)	پیست و چهارم
مقالات پیوستی	سحرخیزی (۴): موانع سحرخیزی	پیست و پنجم

بیست و ششم	بهشت	- معادشناسی، علامه تهرانی، ج ۱۰، مجلس ۶۷ تا ۷۰ (توصیف بهشت) - سیمای بهشت و جهنم، صمد بهرزی، نشر رسالت یعقوب - مقالات پیوستی
بیست و هفتم	خشم و پرخاشگری (۲)	- راه‌های کنترل و مقابله با خشم و پرخاشگری، سمیه محبی (ستاره معین)، قم: اندیشه مولانا - مدیریت خشم در خانه، مجید جعفری، قم: مرکز مدیریت حوزه - روان شناسی مهار خویشتن با نگرش اسلامی، حمید رفیعی هنر، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی - مقالات پیوستی
بیست و هشتم	تقویت اراده (۲)	- رمز پیروزی مردان بزرگ، جعفر سبحانی، قم: نسل جوان - مقالات پیوستی
بیست و نهم	بصیرت‌افزایی (۴): آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری (۲): انسجام و همدلی	مقالات پیوستی

نام	چشم	مجلس ۷۰ تا ۷۵
سی و یکم	مدیریت رسانه و آسیب‌های آن (۲)	- رسانه و خانواده، هیئت تحریریه مرکز دیدار، تهران: مرکز دیدار - نقش تربیتی والدین و رسانه‌های گروهی در الگوپذیری نوجوانان و جوانان، منصوره وطنی، قم: باقیات - شبکه عنکبوت، محمد کهوند، معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه - جامعه و رسانه‌های نوین، معاونت برنامه‌ریزی و توسعه قضایی دادگستری کل استان قم - بالانشین: مهارت‌های مدیریت رسانه‌ها در خانواده، آمنه بختیاری و بهاره نصیری، مرضیه طاهری، نشر قبسات - ۱۵۰ هشتگ نهضت سواد رسانه‌ای، سید بشیر حسینی و حسین حق پناه، کتاب ارواق اندیشه - مقالات پیوستی
سی و دوم	آداب حجره و هم حجره	- آداب حجره‌نشینی، مهدی محمدی صیفار، قم: مرکز مدیریت حوزه - منشور حجره‌نشینی: آداب زندگی در حجره، محمدتقی مرادی، قم: سرای کتاب - حجره‌های معنوی: تبیین ارزش‌های دوره طلبگی و شیوه دانش‌اندوزی دین‌محور، محمدرضا نکونام؛ اسلام‌شهر: صبح فردا - مقالات پیوستی

سی و سوم	آداب مباحثه و هم‌بحث	- مهارت‌های طلبگی: مباحثه (جلد ۳)؛ محمود مقدمی، تهران: کانون اندیشه جوان - چگونه مباحثه کنیم؟ محمود مقدمی، قم: انتشارات جا معة القرآن الکریم - درآمدی بر مباحثه در حوزه‌های علمیه، محمدمهدی بهداروند، قم: نصایح - مباحثه یا بال پرواز در آسمان علم، ابوطالب نصیری، قم: مشهور - مقالات پیوستی
----------	----------------------	---

تذکر ۱: جدول الگوی شماره ۳ برای پایه ۳ و ۴ و به صورت هفتگی طراحی شده است که در مدارس سطح یک قابل اجرا می باشد و با توجه به این که بعضی از مدارس از پایه ۱ تا ۱۰ را تحت برنامه دارند، می توانند از جدول شماره ۲ به عنوان الگوی اجرایی استفاده کنند.

تذکر ۲: با توجه به تنوع و تفاوت مدارس علمیه و ضرورت اجرای برنامه اختصاصی، شورای تهذیب موظف است الگوهای بومی مدرسه خود را طراحی و اجرا کند.

تذکر ۳: در جدول شماره ۳ برای هر یک از موارد، منابع پیشنهادی ارائه شده است که در طرح تفصیلی موجود است و در این نسخه به دلیل اختصار حذف گردیده است.

جدول (۳): الگوی پیشنهادی اجرایی برنامه اختصاصی هفتگی برای پایه سوم و چهارم

مخصوص مدارس پایه ۶ تا ۶			
هفته	موضوع	ریز موضوعات	راهکار اجرایی
اول	نماز (۳): ویژگی‌های نماز مطلوب (۱): آداب ظاهری نماز	الف) اشاره به برخی مستحبات وضو ب) اشاره به برخی مستحبات نماز از جمله آداب پوشش	۱. سخنرانی امام جماعت ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
دوم	یاد معاد	الف) توصیف معاد با رویکرد تربیتی با تأکید بر جاودانگی عالم آخرت و زودگذر بودن دنیا ب) آثار تربیتی یاد معاد با اشاره به آثار تبشیری و تنذیری	۱. سخنرانی و پرسش و پاسخ مدیر ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
سوم	گناهان زبان (۲)	الف) اهمیت پرهیز از گناهان زبان ب) مرور اجمالی مهم‌ترین گناهان زبان ج) بررسی تفصیلی دروغ (بیان مصادیق و راهکارهای پیشگیری و علاج)	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

چهارم	عزت نفس (۱)	الف) تبیین مفهوم عزت نفس و مصادیق آن ب) تفاوت عزت نفس با غرور و خودشیفتگی ج) بیان آثار عزت نفس به‌ویژه در آیات و روایات	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پنجم	انس با قرآن و ادعیه (۳): مراتب انس با قرآن (۲): تلاوت حداقل ۵۰ آیه روزانه	الف) اهمیت تلاوت حداقل ۵۰ آیه روزانه در روایات ب) اثر استمرار تلاوت روزانه در انس با قرآن	۱. صحبت استاد در کلاس درس ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
ششم	مرگ	الف) تأثیر یاد مرگ بر هدایت انسان. ب) آمادگی برای مرگ ج) انواع مرگ د) موانع یاد مرگ	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
هفتم	گناهان زبان (۳)	الف) بررسی تفصیلی بدزبانی و تهمت (بیان مصادیق و راهکارهای پیشگیری و علاج) ب) پرهیز از گناهان زبان با تکیه بر فعال کردن ظرفیت‌های مثبت زبان از جمله زیبا و به‌جا سخن گفتن	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
هشتم	عزت نفس (۲)	الف) راهکارهای ایجاد و تقویت عزت نفس ب) موانع تحقق عزت نفس ج) حیطه‌های عزت نفس (خانوادگی، علمی، مالی، ...)	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

۴	سحرخیزی (۳): موجبات سحرخیزی	الف) توجه به اهمیت و آثار سحرخیزی به منظور تقویت عزم بر سحرخیزی ب) نقش رعایت ایمان و مراقبه عملی در کسب توفیق برای سحرخیزی ج) نقش خواب و تغذیه مناسب برای سحرخیزی	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
۵	عالم قبر و برزخ	الف) آمادگی برای قبر (فشار قبر، شب اول قبر، ... و عالم برزخ ب) تبیین خصوصیات عالم قبر و برزخ برای مؤمن و کافر	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
۶	گناهان چشم (۲)	الف) اهمیت پرهیز از گناهان چشم با تأکید بر آثار سوء گناهان چشم ب) مرور اجمالی مهمترین گناهان چشم ج) بررسی تفصیلی چشم چرانی (نگاه به نامحرم)، هرزه بینی در فضای مجازی (بیان مصادیق و راهکارهای پیشگیری و علاج)	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
۷	تواضع	الف) تبیین مفهوم تواضع و بیان مصادیق آن ب) آثار و برکات تواضع ج) راهکارهای تقویت تواضع با تأکید بر سیره اولیاء و علما	۱. سخنرانی معاون تهذیب یا مدیر یا مشاور ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

سبزه‌دهم	بصیرت‌افزایی (۳): آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری (۱): استکبارستیزی	الف) شناخت دقیق استکبار جهانی به لحاظ فکری، فرهنگی و سیاسی. ب) اقسام مواجهه و نفوذ استکبار و راهکارهای مقابله با آن	۱. سخنرانی کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب یا بسیج ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
چهاردهم	قیامت	الف) تبیین اوصاف قیامت به ویژه یوم الحساب و یوم الحسرة بودن آن ب) بیان مواقف قیامت با رویکرد تربیتی	۱. هیئت (سخنرانی) ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پانزدهم	گناهان چشم (۳)	الف) پرهیز از گناهان چشم با مراقبت از نگاه و بیان آثار مثبت آن در تهذیب نفس ب) پرهیز از گناهان چشم با تکیه بر فعال کردن ظرفیت‌های مثبت چشم (عبادت‌های چشم)	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

تذکره	احترام به خادمان حوزه	الف) اهمیت و ارزش‌گذاری احترام به خادمان ب) آثار تکریم خادمان و پیامدهای بی‌احترامی به خادمان ج) تقویت روحیه شکرگذاری	۱. صحبت استاد در کلاس درس ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
مقدمه	نماز ۴: ویژگی‌های نماز مطلوب (۲): آداب باطنی نماز	الف) بیان اهمیت آداب باطنی نماز در قبولی نماز ب) تبیین آداب باطنی از قبیل حضور قلب، خشوع و ...	۱. سخنرانی امام جماعت ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
مقدمه	شفاعت	الف) تبیین صحیح تربیتی از شفاعت و چرایی آن ب) بیان خصوصیات شفاعت‌کنندگان و شفاعت‌شوندگان با رویکرد تربیتی ج) تبیین رابطه زیارت و توسل با شفاعت	۱. هیئت (سخنرانی) ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تذکره	حسد	الف) تبیین مفهوم حسد با ذکر مصادیق (تفاوت آن با غیبه) ب) زمینه‌ها، علائم و مفاصد حسد ج) راه‌های پیشگیری و علاج حسد	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

پنجم	تکریم علما	الف) اهمیت و ارزش گذاری تکریم علما ب) آثار تکریم و پیامدهای بی احترامی به علما ج) بیان مصادیق تکریم علما با تأکید بر انس و معاشرت با آنان	۱. سخنرانی مدیر ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پنجم و ششم	انس با قرآن و ادعیه (۴): مراتب انس با قرآن (۳): تدبر و تفکر در مفاهیم	الف) اهمیت و آثار تدبر و تفکر در مفاهیم قرآنی. ب) ترسیم روش صحیح از مراحل تدبر و تفکر در مفاهیم قرآنی	۱. صحبت استاد در کلاس درس ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پنجم و دوم	تجسم اعمال	الف) تبیین صحیح از تجسم اعمال با رویکرد تربیتی ب) نقش تجسم اعمال در تقویت ایمان و مراقبه عملی	۱. سخنرانی عالم ربانی ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
پنجم و سوم	خشم و پرخاشگری (۱)	الف) تبیین مفهوم خشم و پرخاشگری با ذکر مصادیق. ب) غضب صحیح و ناصحیح	۱. کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب به صورت کارگاهی ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

تیسست و چهارم	تقویت اراده (۱)	الف) تبیین مفهوم اراده با ذکر مصادیق ب) آثار تقویت اراده و پیامدهای ضعف اراده	۱. کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب به صورت کارگاهی ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تیسست و پنجم	سحرخیزی (۴): موانع سحرخیزی	الف) نقش غفلت و گناه در سلب توفیق برای سحرخیزی ب) بی‌توجهی به اهمیت و آثار سحرخیزی در سلب توفیق از آن	۱. درس اخلاق ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تیسست و ششم	بهشت	الف) توصیف بهشت با رویکرد تربیتی ب) اوصاف اهل بهشت و تبیین اسباب بهشتی شدن	۱. هیئت (سخنرانی) ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
تیسست و هفتم	خشم و پرخاشگری (۲)	الف) زمینه‌ها و مفاصل خشم و پرخاشگری ب) راه‌های پیشگیری و علاج خشم و پرخاشگری	۱. کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب به صورت کارگاهی ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

بیست و هشتم	تقویت اراده (۲)	الف) عوامل تقویت اراده ب) موانع تقویت اراده	۱. کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب به صورت کارگاهی ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
بیست و نهم	بصیرت‌افزایی (۴): آشنایی با منظومه فکری امام و رهبری (۲): انسجام و همدلی	الف) تبیین دقیق از مقوله انسجام و همدلی ب) عوامل و موانع تحقق انسجام و همدلی	۱. سخنرانی کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب یا بسیج یا هیئت ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
سی ام	جهنم	الف) توصیف جهنم با رویکرد تربیتی ب) اوصاف اهل جهنم و تبیین اسباب جهنمی شدن	۱. هیئت (سخنرانی) ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
سی و یکم	مدیریت رسانه و آسیب‌های آن (۲)	الف) شناخت اجمالی رسانه ب) فواید و آسیب‌های رسانه ج) آسیب‌های رسانه در حیطه اعتقادی و فرهنگی و بررسی ریشه‌ها و زمینه‌های آن د) مدیریت، پیشگیری و علاج آسیب‌های رسانه نسبت به خود	۱. کارشناس دعوت شده از سوی معاونت تهذیب به صورت کارگاهی ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

سی و دوم	آداب حجره و هم حجره	الف) شاخص‌های هم حجره مطلوب ب) آثار هم حجره‌ای خوب و پیامدهای هم حجره‌ای نامناسب ج) آداب و حقوق حجره‌نشینی	۱. گعده مدیر ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)
سی و سوم	آداب مباحثه و هم بحث	الف) شاخص‌های هم مباحثه مطلوب ب) آثار هم مباحثه خوب و پیامدهای هم مباحثه نامناسب ج) آداب و حقوق مباحثه	۱. گعده استاد ۲. تابلو (آیات و روایات، کلام بزرگان، حکایات)

تذکره ۱: جدول الگوی شماره ۳ برای پایه ۳ و ۴ و به صورت هفتگی طراحی شده است که در مدارس سطح یک قابل اجرا می باشد و با توجه به این که بعضی از مدارس از پایه ۱ تا ۱۰ را تحت برنامه دارند می توانند از جدول شماره ۲ به عنوان الگوی اجرایی استفاده کنند.

تذکره ۲: با توجه به تنوع و تفاوت مدارس علمیه و ضرورت اجرای برنامه اختصاصی شورای تهذیب موظف است الگوهای بومی مدرسه خود را طراحی و اجرا کند.

تذکره ۳: در جدول شماره ۳ برای هر یک از موارد، منابع پیشنهادی ارائه شده است که در طرح تفصیلی موجود است و در این نسخه به دلیل اختصار حذف گردیده است.

گام‌های اجرایی برنامه تهذیبی، تربیتی

گام اول: تبیین و توجیه برنامه

۱. مطالعه دقیق و آشنایی با برنامه:

انتظار می‌رود مدیران و مجریان برنامه پیش از اجرا، آن را به صورت دقیق و کامل مطالعه نموده، در شورای تهذیب مورد مباحثه قرار گیرد تا به فهم مشترک و یکسانی از این برنامه برسند. سپس تمامی عوامل اجرایی برنامه را نسبت به آن توجیه نمایند.

۲. توجیه برنامه در سطح اساتید و کادر مدرسه:

با توجه به این که اجرای موفقیت‌آمیز برنامه منوط به همکاری و همدلی کادر و اساتید مدرسه است، شایسته است این بزرگواران نیز نسبت به برنامه توجیه شوند تا در مقام اجرا هیچ ابهام و دوگانگی در مدرسه پیش نیافتد.

۳. توجیه برنامه در سطح طلاب مدرسه:

نظر به این که مخاطب اصلی این برنامه، طلاب مدارس علمیه می‌باشند، نیاز است آن‌ها نیز تا حدودی نسبت به برنامه تربیتی توجیه شوند.

گام دوم: اجرای برنامه

اجرای برنامه اولین گام در اجرای برنامه تشکیل شورای تهذیب و تربیت مدرسه است. پس از آن، برنامه طبق موضوعات و عناوین مشخص‌شده، با رویکرد

گفتمان‌سازی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های تربیتی موجود در مدرسه آغاز می‌شود. با توجه به ظرفیت فوق‌العاده‌ای که فضای گفتمان‌سازی و جریان‌سازی در اثربخشی برنامه‌های تربیتی دارد، باید بخش قابل توجهی از فعالیت‌های تربیتی مدرسه به این حوزه معطوف گردد. تشکیل حلقات و گروه‌های تربیتی، همیاران تربیتی، هیئت مدرسه و ... از جمله این ظرفیت‌هاست که مدارس علمیه به فراخور امکانات و استعدادهایی که دارند می‌توانند از آن‌ها به بهترین شکل ممکن در راستای اهداف تهذیبی مدرسه بهره‌گیرند.

گام سوم: ارزیابی و بازخوردگیری

با توجه به این که ارزیابی و بازخوردگیری در دستیابی به اهداف ترسیم‌شده، نقش مهمی را ایفا می‌کند؛ ارزیابی برنامه در دو حیطه کمی و کیفی انجام می‌شود تا ضمن شناسایی آسیب‌ها و مشکلات احتمالی در روند اجرایی آن و ارائه راهکار، تکامل مستمر برنامه را نیز شاهد باشیم.^۱

همچنین، نظر به تأکید مدیر محترم حوزه‌های علمیه، آیت‌الله اعرافی و معاونت تهذیب و تربیت حوزه، مبنی بر تداوم میثاق طلبگی و برگزاری میثاق‌های^۲، ۳ و ۴ در پایان سال‌های اول، سوم و ششم، ارزیابی‌های

۱. به پیوست شماره شش رجوع شود.

صورت‌گرفته در برنامه تهذیبی- تربیتی در طول
سال‌های تحصیلی، کمک خواهد نمود تا میزان رشد
اخلاقی و تربیتی طلاب در این سه مقطع، به صورت
دقیق‌تر و واقع‌بینانه‌تری مورد سنجش قرار بگیرد.